

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de handelswetenschappen

Masterthesis

ESG-risico's en kredietverstrekking

Bjorn Peeters

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de handelswetenschappen, afstudeerrichting
accountancy, financiering en fiscaliteit

PROMOTOR :

Prof. dr. Sigrid VANDEMAELE

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de handelswetenschappen

Masterthesis

ESG-risico's en kredietverstrekking

Bjorn Peeters

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de handelswetenschappen, afstudeerrichting
accountancy, financiering en fiscaliteit

PROMOTOR :

Prof. dr. Sigrid VANDEMAELE

Woord vooraf

Voor u ligt de masterproef "ESG-risico's en kredietverstrekking". Deze masterproef is geschreven ter afronding van de master handelswetenschappen - accountancy, financiering en fiscaliteit aan de Universiteit Hasselt. Ik ben van oktober 2023 tot juni 2024 bezig geweest met het onderzoeken en schrijven van mijn masterproef.

Tijdens mijn afstuderen heb ik de gelegenheid gehad om de kennis en vaardigheden die ik tijdens mijn studie heb verworven, toe te passen in mijn masterproef. Daarnaast heb ik ook nieuwe vaardigheden kunnen ontwikkelen, en kennis verworven over een voor mij relatief onbekend onderwerp.

Het schrijven van deze masterproef was niet mogelijk geweest zonder de steun van docenten, familie en vrienden. Daarom wil ik als eerste mijn promotor Sigrid Vandemaele bedanken voor de deskundige begeleiding en feedback gedurende de gehele periode. Ook wil ik graag mijn begeleider Seppe Croonen bedanken voor de feedback en waardevolle inzichten met betrekking tot het doen van kwalitatief onderzoek. Als laatste wil ik nog mijn vrienden en familie bedanken, omdat zij mij gesteund hebben gedurende het schrijven van deze masterproef en tijdens de studie als geheel.

Ik wens u veel leesplezier toe met deze masterproef!

Bjorn Peeters

Swalmen, 5 juni 2024

Samenvatting

De wereld van financiering evolueert snel, waarbij Environmental, Social, en Governance (ESG) criteria steeds belangrijker worden. ESG verwijst naar de praktijk en prestaties van bedrijven op het gebied van milieu, maatschappij en bestuur. Dit omvat thema's zoals energieverbruik, werknemersrechten, en transparantie in bedrijfsvoering. ESG brengt nieuwe wet- en regelgeving met zich mee, zoals de Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD). Deze verplicht grote bedrijven om over ESG-factoren te rapporteren, maar geldt niet voor kleine en middelgrote ondernemingen (Kmo's). ESG heeft niet alleen een impact op ondernemingen, maar ook op banken. Volgens de gevonden literatuur zijn er al banken die ESG-criteria aan het integreren zijn in hun kredietbeleid. (Hummels, 2008; Park en Jang, 2021; Qian et al. ,2023; Zumente en Bistrova, 2021). Deze onderzoeken richten zich echter alleen op kredietverstrekking richting grote ondernemingen, of grote ondernemingen en kmo's samen. De probleemstelling van dit onderzoek is dan ook: "Er is een gebrek aan onderzoek naar hoe financiële instellingen omgaan met kredietverstrekking specifiek aan kmo's, in achtneming ESG-factoren die een rol spelen en het verkrijgen van informatie hierover." Om een bijdrage te leveren aan de literatuur, wordt er een antwoord gegeven op de hoofdvraag " *Hoe beoordelen financiële instellingen de ESG-risico's van kmo's met het oog op kredietverstrekking?*"

Om dit onderzoek uit te voeren, is er gebruikgemaakt van de grounded theory approach. Deze methode omvat een cyclus van dataverzameling, -analyse en reflectie, waarbij de verzamelde gegevens worden gecategoriseerd en geherstructureerd totdat theoretische verzadiging wordt bereikt. Er zijn interviews gehouden met zes verschillende banken, waarvan de meeste aangesloten zijn bij de Principles for Responsible Banking. De antwoorden uit deze interviews zijn in verschillende fases gecodeerd, zodat de data op een gestructureerde manier geïnterpreteerd kon worden, en ze een basis konden vormen voor de resultaten.

Banken kijken naar verschillende risico's bij de aanvraag van een krediet van een KMO. Het belangrijkste voor de banken is dat de financiële kengetallen goed zijn. ESG-prestaties zijn een opkomend thema binnen deze kredietbeoordeling. Vooralsnog speelt ESG echter nog geen grote rol in de kredietbeoordeling voor kmo's. De verwachting is dat dit in de nabije toekomst wel een doorslaggevende factor zal zijn. Binnen de kleine procentpunten dat ESG meetelt in de kredietbeoordeling, geven de banken aan dat de omgevingsfactor het meest relevant is, omdat deze het makkelijkst te kwantificeren is. In de toekomst verwachten de banken dat zowel omgeving, social als governance een belangrijke rol gaan spelen.

Het kredietverstrekkingproces vindt, in vergelijking met vroeger, veelal digitaal plaats. Ondernemingen kunnen online een kredietaanvraag doen, en hoeven vaak niet meer langs de banken. Bij twee van de geïnterviewde banken is dit echter nog niet het geval. Gedurende het proces moeten ondernemingen informatie aan de banken doorgeven, zodat deze een beoordeling kunnen maken van de risico's van de ondernemingen.

De kredietvoorwaarden die gelden voor ondernemingen, kunnen de banken aanpassen. Zo kan de bank de hoogte van het krediet, de looptijd, de terugbetalingswijze en de rentevoet bepalen.

Omdat ESG maar een klein deel uitmaakt van de kredietbeoordeling, kunnen ESG-prestaties niet zorgen voor betere voorwaarden. Wel zijn er speciale duurzaamheidsleningen, zowel voor kmo's als voor grote ondernemingen. Wanneer een onderneming wil verduurzamen, dan kunnen er gunstigere voorwaarden gegeven worden, omdat het een project betreft met als doel het verbeteren van de ESG-performance. De huidige ESG-performance wordt hierbij niet in acht genomen. In de toekomst zullen kredietvoorwaarden wel aangepast worden, gebaseerd op de ESG-prestaties van een onderneming.

Om ESG mee te kunnen nemen in de kredietbeoordeling, is het van belang dat banken over de juiste informatie beschikken. Deze informatie wordt momenteel op twee manieren verzameld. Zo worden er vanuit de bank kwalitatieve vragenlijsten gestuurd naar de kmo's. Deze vragenlijsten zijn echter nog niet ver ontwikkeld, en worden dan ook vaak als inefficiënt ervaren. Het probleem is ook dat bij kmo's zelf deze informatie vaker wel dan niet onbekend is, omdat zij nog niet klaar zijn voor ESG-rapportering. Echter, wanneer er kmo's zijn die wel informatie klaar hebben liggen, is het voor de banken van belang dat zij een goede relatie hebben met deze kmo's. Zo zijn er kmo's die vrijwillig (ESG)informatie doorgeven aan de banken, in de hoop op een betere relatie en betere kredietvoorwaarden.

Er zijn verschillende uitdagingen te overwinnen om ESG volledig te kunnen integreren in de kredietbeoordeling. De meest genoemde uitdagingen zijn de beperkte beschikbaarheid en lage kwaliteit van data, gebrek aan uniformiteit, beheersbaarheid voor kmo's, niet bekend wat er van banken verwacht wordt, en dat kmo's ESG als must zien in plaats van een waardevol instrument. Minder vaak genoemde uitdagingen zijn bijvoorbeeld dat er geen duidelijke link is tussen ESG en financiële prestaties, dat er een gebrek aan common sense en begrip is bij sommige partijen, dat ratingbureaus ieder een eigen methode hanteren, en dat ESG-prestaties objectief beoordelen lastig is.

Om deze uitdagingen te overbruggen, zijn er verschillende stappen die de banken nemen. Zo wordt er een gemeenschappelijke vragenlijst ontwikkeld die gebruikt kan worden door alle Belgische banken. Ook is het belangrijk dat banken in gesprek blijven met ondernemers. Verder worden er tools ontwikkeld waarmee een ESG-score aan een KMO toegewezen kan worden, en zullen er periodieke controles uitgevoerd worden zodat kmo's de vragenlijsten waarheidsgetrouw invullen. Als laatste gaat er door een bank voorlichting gegeven worden aan kmo's over het belang van ESG voor de prestaties van de onderneming. Op deze manier hoopt deze bank dat kmo's zelf meer informatie door gaan geven aan de bank.

Er zijn enkele beperkingen waarmee rekening gehouden moet worden. Als eerste zijn er enkel zes interviews uitgevoerd met verschillende banken. Om deze reden kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden naar een grotere populatie. Verder zijn niet alle geïnterviewde banken aangesloten bij de Principles for Responsible Banking. Van deze banken is het niet zeker of zij duurzaamheid belangrijk vinden, alhoewel de verwachting was dat alle banken streven naar een duurzame toekomst. Als laatste is het moeilijk om dit onderzoek te vergelijken met eerder uitgevoerde onderzoeken, omdat deze onderzoeken zich voornamelijk richten op grote ondernemingen. Dit is direct de toegevoegde waarde van dit onderzoek aan de literatuur, namelijk

het antwoord geven op de vraag hoe financiële instellingen ESG-risico's van kmo's beoordelen met het oog op kredietverstrekking in plaats van grote ondernemingen.

Het lijkt zeer zinvol om hetzelfde onderzoek over een jaar opnieuw uit te voeren. De banken gaven namelijk aan dat ESG op dat moment een belangrijke rol speelt in de kredietbeoordeling van kmo's, wat momenteel nog niet het geval is. Momenteel zit het gebruik van ESG in de kredietbeoordeling van kmo's nog in een transitiefase.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Samenvatting	2
Inhoudsopgave	5
Lijst van tabellen, figuren en grafieken	6
1. Onderzoekopzet	7
1.1 Probleemanalyse	7
1.2 Probleemstelling	8
1.3 Centrale onderzoeksvraag	8
1.4 Opzet van het rapport	8
2. Literatuurstudie	10
2.1 Wettelijk kader	10
2.1.1 Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD)	10
2.1.2 European Sustainability Reporting Standards (ESRS)	11
2.1.3 EU Taxonomie	11
2.1.4 Principles for Responsible Banking (PRB)	11
2.1.5 Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)	12
2.1.6 Statuten European Banking Authority	12
2.2 ESG en de impact op kredietverstrekking	13
2.2.1 ESG-scores en invloed op financiële prestaties	13
2.2.2 Gevolgen op kredietverstrekking	14
2.2.3 Het belang van de specifieke ESG-factoren in Kredietbeoordeling	15
2.2.4 Integreren van ESG-factoren in kredietverstrekking	16
2.2.5 Beknopt Literatuuroverzicht	17
3. Methodologie	18
3.1 Selecte steekproef	18
3.2 Dataverzameling en analyse	19
3.3 Het coderingsproces	20
4. Onderzoeksresultaten	27
4.1 Kredietverstrekkingproces	27
4.2 Kredietrisico's	28
4.2.1 Standaard kredietrisico's	28
4.2.2 Belang van ESG als kredietrisico	29
4.3 Belang van de specifieke ESG-factoren	31
4.4 Kredietvoorwaarden	32
4.4.1 Aanpasbare kredietvoorwaarden	32
4.4.2 Invloed van ESG op kredietvoorwaarden	33
4.5 Verzamelen van informatie	35
4.6 Uitdagingen van ESG in kredietbeoordeling	36
4.7 Ondernemende stappen	39
5. Conclusie en discussie	41
6. Beperkingen en adviezen voor vervolgonderzoek	43
Bronnenlijst	44
Bijlage 1: Uitleg ESRS-standaarden	48
Bijlage 2: Subcriteria ESG-factoren (Park en Jang, 2021)	50
Bijlage 3: Interview	51
Bijlage 4: BPMN-model kredietverstrekkingproces	53

Lijst van tabellen, figuren en grafieken

Tabel 1: Belangrijkste aspecten per ESG-factor	16
Tabel 2: Profielen van de geïnterviewden	19
Tabel 3: Voorbeeld van initiële codering	20
Tabel 4: Voorbeeld van selectieve codering	21
Tabel 5: Selectieve codering en empirisch bewijs	22
Tabel 6: Momenteel en toekomstig belang van ESG in kredietbeoordeling	30
Tabel 7: Soorten leningen aangeboden per bank	34
Figuur 1: Momenteel belang van ESG-factoren in de kredietbeoordeling	31
Figuur 2: Toekomstig belang van ESG-factoren in de kredietbeoordeling	32
Figuur 3: Uitdagingen genoemd door respondenten	38

1. Onderzoeksopzet

1.1 Probleemanalyse

De wereld van financiering evolueert snel. Environmental, Social, and Governance (ESG) criteria zijn een voorbeeld van deze evolutie. ESG, als niet-financiële index van ondernemingen, vertegenwoordigt de praktijk en de prestaties van een onderneming op het gebied van milieu, maatschappij en bestuur (Li et al., 2021). Milieu (Environmental) verwijst naar de impact van de activiteiten van een bedrijf op het milieu. Denk hierbij aan thema's als energieverbruik, CO₂-uitstoot, afvalbeheer en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Sociaal (Social) draait om hoe een bedrijf omgaat met mensen, zowel intern als extern. Het omvat kwesties zoals werknemersrechten, diversiteit, arbeidsomstandigheden en betrokkenheid bij gemeenschappen. Goed Bestuur (Governance) betreft de manier waarop een bedrijf wordt bestuurd en geleid. Denk aan zaken als transparantie, ethische normen, en of er sprake is van goed bestuur.

ESG brengt ook nieuwe wet- en regelgeving met zich mee. Zo is er onder andere de Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD), waardoor grote bedrijven verplicht worden te rapporteren over de drie ESG-factoren. Echter geldt deze CSRD vooralsnog niet voor kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's). Zij zullen alleen als onderdeel van de keten van de grote bedrijven relevante informatie door moeten geven. ESG-informatie is dus op dit moment niet van alle ondernemingen beschikbaar (Jonsdottir et al., 2022)

ESG wordt dus steeds belangrijker voor ondernemingen, omdat een goed ESG-beleid het bewustzijn en loyaliteit van klanten laat toenemen, wat resulteert in een toename van kasstromen en de waarde van de bedrijven (Servaes en Tamayo, 2013). Ook voor financiële instellingen wordt ESG steeds belangrijker. Zij streven naar duurzame groei en waardecreatie met aandacht voor langetermijnbelangen en het minimaliseren van negatieve effecten op de samenleving en het milieu. Een van de activiteiten die banken uitvoeren is het verstrekken van krediet. Alleen al in Nederland zijn er ruim 450.000 kmo's die een krediet hebben van één van de drie grootste Nederlandse banken (Nederlandse Vereniging van Banken, 2023). Al in 2008 werd er geschreven dat banken ESG-criteria aan het integreren waren in het kredietbeleid (Hummels, 2008). Ook uit recentere onderzoeken blijkt dat banken steeds meer rekening houden met ESG-risico's in het kredietverleningsproces (Park en Jang, 2021). Een voorbeeld is de Government Saving Bank (GSB). Zij gebruiken een scoresysteem van 0 tot 10, waarbij ondernemingen die lager scoren dan een 2 op ESG-gebied al uitgesloten worden van het verkrijgen van een lening. Daarom is het niet wenselijk dat van kmo's geen volledige, correcte ESG-informatie beschikbaar is.

Er zijn al meerdere onderzoeken gedaan naar hoe financiële instellingen omgaan met ESG tijdens het kredietverleningsproces. Het onderzoek uitgevoerd door Park en Jang (2021) concludeert dat in 87% van de ondervraagde financiële instellingen, keuzes omtrent leningsvoorwaarden beïnvloed worden door de ESG-performance van bedrijven. Dit wordt ook bevestigd door Qian et al (2023). Uit hun onderzoek bleek dat bedrijven die een hogere ESG-rating hebben, minder strenge leenvoorwaarden krijgen van banken. Denk hierbij aan hogere bedragen, minder onderpandvereisten en lagere rentepercentages.

De ESG-performance wordt normaliter alleen bepaald voor beursgenoteerde (grote) bedrijven. Als kmo's hun ESG-informatie openbaar maken, wat ze dus vooralsnog niet verplicht zijn, kunnen er voor deze kmo's ook ESG-scores bepaald worden. Hoe banken aan ESG-informatie van kmo's komen die dit niet geopenbaard hebben, is niet bekend.

De focus van dit onderzoek zal daarom liggen op ESG-risico's en informatieverzameling tijdens het kredietverleningsproces van banken aan kmo's, omdat hier nog weinig tot geen literatuur over is. Met grote bedrijven zal minder rekening worden gehouden, hoewel zij sporadisch aan bod komen om verschillen te kunnen beschrijven tussen het kredietverleningsproces aan grote bedrijven en kmo's. De uitkomst van dit onderzoek is uiteraard relevant voor kmo's, maar ook voor financiële instellingen en onderzoekers die geïnteresseerd zijn in de rol van ESG-criteria in het kredietverleningsproces, met specifieke aandacht voor kmo's.

1.2 Probleemstelling

De probleemstelling luidt als volgt: Er is een gebrek aan onderzoek naar hoe financiële instellingen omgaan met kredietverstrekking specifiek aan kmo's, in achtneming ESG-factoren die een rol spelen en het verkrijgen van informatie hierover.

1.3 Centrale onderzoeksvraag

Deze masterproef heeft als doel een verkennend onderzoek te doen naar de problematieken die er heersen rond ESG-prestaties, informatieverzameling, en beslissingen van kredietverleners om kredieten te verlenen op basis van ESG-risico's van kmo's. Hieruit is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

'Hoe beoordelen financiële instellingen de ESG-risico's van kmo's met het oog op kredietverstrekking?'

1.4 Opzet van het rapport

Als eerste is er een literatuurstudie uitgevoerd met daarin de meest relevante informatie uit wetenschappelijke onderzoeken, welke te lezen is in hoofdstuk 2. De literatuurstudie is opgesplitst in twee delen. In het eerste deel wordt het wettelijk kader toegelicht, met daarin de belangrijkste regel- en wetgeving gerelateerd aan ESG. Er wordt hier een onderscheid gemaakt tussen ESG-rapportage regels voor bedrijven, en regels waaraan financiële instellingen zich moeten houden.

In het tweede deel van de literatuurstudie wordt er dieper ingegaan op hoe ESG-factoren/risico's een rol spelen bij het kredietverstrekkingproces van banken. Hier wordt beschreven welke ESG-factoren er volgens de literatuur van belang zijn, welke voorwaarden voor leningen afhangen van ESG-factoren, en hoe ESG-factoren geïntegreerd worden binnen het kredietverleningsproces.

In hoofdstuk 3 wordt de gebruikte methodologie weergegeven. Hierin wordt beschreven hoe de uitgevoerde interviews gedaan zijn, welke financiële instellingen deelgenomen hebben aan dit onderzoek, en hoe de antwoorden van de respondenten gecodeerd zijn, zodat deze gebruikt konden worden in het resultatenhoofdstuk.

De resultaten worden weergegeven in hoofdstuk 4. Hierin wordt het kredietverstrekkingproces, de kredietrisico's, belang van ESG als kredietrisico, de drie ESG-factoren los van elkaar, en kredietvoorwaarden besproken. Ook de manier van informatieverzameling, de uitdagingen van ESG in kredietbeoordeling en de stappen die banken nemen met betrekking tot implementeren van ESG in de kredietbeoordeling worden hier weergegeven.

In hoofdstuk 5 staat de conclusie beschreven. Het uitgevoerde onderzoek wordt vergeleken met eerder uitgevoerde onderzoeken, om te bepalen of deze gelijkwaardige uitkomsten bieden. Hier wordt een definitief antwoord geformuleerd op de vraag: *'Hoe beoordelen financiële instellingen de ESG-risico's van kmo's met het oog op kredietverstrekking?'*

Als laatste wordt in hoofdstuk 6 een aantal beperkingen van het uitgevoerde onderzoek beschreven. Ook worden hier de suggesties voor vervolgonderzoek weergegeven.

2. Literatuurstudie

In deze literatuurstudie zal de focus gelegd worden op zowel relevante wet- en regelgeving als op ESG en de impact op kredietverstrekking. Met de overgang van de Non-Financial Reporting Directive (NFRD) naar de Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD) en de ontwikkeling van European Sustainability Reporting Standards (ESRS) wordt gestandaardiseerde ESG-rapportage binnen de financiële wereld bevorderd. Deze veranderingen, die vanaf 2024 van kracht zullen zijn, vragen om een analyse van de huidige en toekomstige wetgeving. Hoewel niet alle beschreven wetgeving van toepassing is op kmo's, wordt deze toch behandeld om een volledig kader te bieden. Verder zal in deze literatuurstudie de focus liggen op literatuur die de impact van ESG-criteria op het kredietverleningsproces onderzoekt. De wisselwerking tussen ESG-scores en kredietverstrekking zal worden onderzocht, evenals de invloed van deze scores op leningsvoorwaarden. Daarnaast zal worden gekeken naar welke ESG-factoren specifiek worden overwogen in het kredietverstrekkingproces en hoe deze kunnen worden geïntegreerd om duurzaamheid te bevorderen. Al deze zaken zullen niet specifiek over kmo's gegeven zijn, omdat er geen bestaande onderzoeken zijn die puur op kmo's gericht zijn.

2.1 Wettelijk kader

In het wettelijk kader wordt de belangrijkste huidige en toekomstige wet- en regelgeving weergegeven. Onder andere de CSRD, ESRS, EU-taxonomie en CSDDD worden hier beschreven.

2.1.1 Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD)

Voor sommige ondernemingen geldt er al een regelgeving met betrekking tot ESG-rapportage. ESG-rapportage is momenteel verplicht voor beursgenoteerde ondernemingen en instellingen. De regelgeving staat vermeld in het Non-financial Reporting Directive (NFRD) (Europese Commissie, 2014). De NFRD geldt echter tot en met boekjaar 2024. Vanaf dan wordt de NFRD vervangen door de Corporate Sustainable Reporting Directive (CSRD) (Europese Commissie, 2023), met nieuwe regelgeving met betrekking tot duurzaamheidsrapportage voor bedrijven. Bedrijven zijn verplicht tot ESG-rapportage als ze aan minimaal 2 van de 3 volgende criteria voldoen:

- Minimale omzet van 40 miljoen per jaar
- Minimaal 20 miljoen op het balanstotaal
- Minimaal 250 medewerkers in dienst

Dit CSRD heeft als doel om tekortkomingen (geen standaardrapportage, te weinig bedrijven die moeten rapporteren) van NFRD te gaan verhelpen. Echter zullen bedrijven door de CSRD meer inspanning moeten leveren, en zullen er investeringen gedaan moeten worden om de rapportagestandaarden te kunnen gaan hanteren (Baumuller & Grbenic, 2021). Verder moet relevante informatie van bedrijven in de waardeketen van de rapporterende bedrijven ook gerapporteerd worden. Dit alles zal leiden tot het toegankelijker maken van ESG-informatie voor banken, omdat informatie op dit moment niet altijd beschikbaar is (Jonsdottir et al., 2022).

2.1.2 European Sustainability Reporting Standards (ESRS)

Het CSRD zal ondersteund worden door de European Sustainability Reporting Standards (ESRS) (Europese Commissie, 2023). De ESRS-richtlijnen zullen gebruikt worden door de bedrijven die volgens de CSRD-duurzaamheidsrapportering toe moeten passen. De ESRS-richtlijnen bieden een standaard framework voor ESG-rapportage. De frameworks die er op dit moment zijn, zijn heel verschillend. Dit zorgt voor ‘negatieve’ diversiteit, omdat ze alle de focus leggen op verschillende criteria van ESG (Cruz & Matos, 2023).

De ESRS-richtlijnen geven gedetailleerde standaarden voor elke ESG-factor, inclusief milieugerelateerde, sociale en bestuursgerelateerde aspecten. Bovendien bevatten ze ook twee overkoepelende standaarden die van toepassing zijn op duurzaamheidsrapportage in het algemeen. De standaarden inclusief de uitleg van de ESG-factoren zijn weergegeven in bijlage 1.

2.1.3 EU Taxonomie

De EU Taxonomie (Europese Commissie, 2020) is een classificatiesysteem dat door de Europese Unie bedacht is. Dit hulpmiddel is ontwikkeld om investeerders, bedrijven en beleidsmakers te helpen bij het vaststellen en begrijpen welke (economische) activiteiten als ecologisch verantwoord kunnen worden beschouwd. Het is vereist dat de activiteit aantoonbaar een significante impact heeft op minstens één van zes opgestelde milieudoelen, om als milieuvriendelijk te worden aangemerkt. De Europese Unie heeft als belangrijkste milieudoelstellingen het tegengaan van klimaatverandering door middel van mitigatie en adaptatie, het bevorderen van duurzaam gebruik en bescherming van water en mariene hulpbronnen, het streven naar een circulaire economie, het voorkomen en beheersen van verontreiniging, en het beschermen en herstellen van biodiversiteit en ecosystemen. (Europese Commissie, 2020)

Onderzoek gedaan door Sautner et al. (2022) heeft aangetoond dat zowel beursgenoteerde bedrijven als niet-beursgenoteerde bedrijven die activiteiten uitvoeren die door de EU Taxonomie als milieuvriendelijk bestempeld zijn, al lagere rentetarieven betaalden op door financiële instellingen uitgegeven leningen.

2.1.4 Principles for Responsible Banking (PRB)

De Principles for Responsible Banking (PRB) zijn richtlijnen (dus geen verplichting) opgesteld door de VN gericht op duurzaam bankieren, waarbij banken zich verbinden tot het bevorderen van duurzaamheid in al hun activiteiten, inclusief het kredietverleningsproces, om positieve impact op milieu en samenleving te realiseren. Deze principes vragen banken om ESG-factoren te integreren in hun besluitvorming en risicobeoordelingen voor duurzame ontwikkeling. De principes benadrukken de noodzaak voor banken om ESG-factoren op te nemen in hun risicobeoordeling van leningen, waardoor ze de duurzaamheidsprestaties van de kredietnemers beter kunnen evalueren.

Grote banken in Nederland die zich aangesloten hebben bij deze principes zijn ABN Amro, De Volksbank en ING. In België zijn bijvoorbeeld ook Belfius en KBC aangesloten bij de PRB.

2.1.5 Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)

Volgens de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) (Europese Commissie, 2022) moeten grote bedrijven onderzoek doen naar zowel hun eigen activiteiten, als de activiteiten van partners in hun waardeketen. Het doel van deze richtlijn is het bevorderen van duurzaam en verantwoordelijk zakelijk gedrag en het verankeren van mensenrechten en milieubelangen in de bedrijfsvoering en corporate governance. De nieuwe regels moeten ervoor zorgen dat bedrijven de nadelige effecten van hun handelingen aanpakken, zowel binnen als buiten Europa, in hun waardeketen.

Echter is er nog een discussie gaande of de CSDDD ook zal gelden voor financiële instellingen. Zo gaat het in een nieuwsartikel over: "Het Europees Parlement heeft gestemd voor verplichte normen voor financiële instellingen, echter hebben de Europese lidstaten gekozen voor een uitzondering voor de financiële sector. Een intern document erkent het bestaan van een indirecte link tussen financiële diensten, zoals leningen en kredieten, en de nadelige effecten veroorzaakt door de begunstigde bedrijven. Toch sluit het de mogelijkheid uit voor banken om de hele waardeketen van hun klanten te controleren." (Ellena, 2023)

2.1.6 Statuten European Banking Authority

De European Banking Authority (2020) heeft twee ESG-regels opgenomen in hun statuten met betrekking tot kredietverstrekking. Dit zijn de volgende:

Instellingen dienen ESG-factoren en de corresponderende risico's op te nemen in hun beleid met betrekking tot kredietrisico en risicobeheer, naast hun kredietbeleid en procedures. Hierbij streven zij naar een allesomvattende benadering.

Instellingen moeten de risico's van ESG-factoren voor de financiële positie van leners in overweging nemen, vooral de mogelijke effecten van milieuaspecten en klimaatverandering, in hun kredietrisicobereidheid, beleid en procedures. De risico's van klimaatverandering voor de financiële prestaties van leners kunnen vooral worden gezien als fysieke risico's, zoals risico's door directe gevolgen van klimaatverandering, inclusief mogelijke aansprakelijkheid voor bijdragen aan klimaatverandering, en overgangrisico's, bijvoorbeeld de risico's van een lening in een economie die steeds meer koolstofarm en klimaatbestendig wordt. Daarnaast kunnen er andere risico's zijn, zoals veranderingen in markt- en consumentenvoorkeuren en juridische risico's die de prestaties van onderliggende activa kunnen beïnvloeden.

2.2 ESG en de impact op kredietverstrekking

In dit hoofdstuk worden relevante onderzoeken met betrekking tot ESG in de kredietverstrekking besproken. Onderdelen hiervan zijn de ESG-scores en invloed op financiële prestaties, de gevolgen op kredietverstrekking, het belang van specifieke ESG-factoren in de kredietbeoordeling en het integreren van ESG-factoren in de kredietverstrekking.

2.2.1 ESG-scores en invloed op financiële prestaties

De bepaling van ESG-scores wordt uitgevoerd door entiteiten zoals Refinitiv, S&P Global, SASB en MSCI. Deze entiteiten hanteren verschillende methodologieën en criteria bij het evalueren van bedrijven op ESG-criteria (zie bijlage 2). Hoewel er overlappingen zijn tussen sommige van deze specifieke factoren, variëren ze tussen de verschillende entiteiten. Dit betekent dat dezelfde factor soms verschillend wordt gewogen of anders wordt geïnterpreteerd door de entiteiten, wat kan leiden tot variaties in de ESG-beoordelingen van bedrijven (Kotsantonis and Serafeim, 2019). De ESG-scores worden primair vastgesteld voor beursgenoteerde bedrijven. Echter zijn er ook voor enkele Kmo's ESG-scores beschikbaar, omdat zij openbare ESG-informatie beschikbaar stellen.

Aan de hand van deze scores kunnen financiële instellingen kijken hoe het bedrijf dat een lening aanvraagt, presteert op het gebied van ESG. Het is voor banken belangrijk om rekening te houden met ESG-factoren bij het verstrekken van krediet, omdat ESG-scores kunnen helpen bepalen of een bedrijf in staat is zijn lening terug te betalen of dat het een aanzienlijk risico vormt op dit gebied.

Sassen et al. (2016) onderzochten of de ESG-score van een bedrijf haar totale, systematische en specifiek/idiosyncratische risico beïnvloedt. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat er een negatieve relatie is tussen de ESG-score en het risico, namelijk: hoe hoger de ESG-score, hoe lager het totale & idiosyncratisch risico. Voor systematisch risico geldt dit niet, omdat het vaker gaat over industrie-specifieke karakteristieken, en niet over bedrijfsspecifieke karakteristieken die invloed hebben op het systematisch risico van een bedrijf. Individuele ESG-performance heeft hier dus minder invloed op.

Ook Lisin et al. (2022) kwamen tot soortgelijke conclusies. Ze voerden een vergelijkbare studie uit om het effect van ESG-parameters op de financiële stabiliteit van bedrijven te begrijpen. Financiële stabiliteit wordt in het artikel weergegeven als de kans dat een bedrijf failliet gaat. Dus, wanneer een bedrijf niet financieel stabiel is, betekent dit dat ze een hogere kans hebben om failliet te gaan. Hun onderzoek omvatte 691 Noord-Amerikaanse bedrijven (met een beurswaarde groter dan 30 miljoen dollar) tussen 2011 en 2020 en analyseerde de relatie tussen ESG-activiteiten en financiële stabiliteit. De studie toonde een positieve correlatie aan tussen ESG-activiteiten en financiële stabiliteit. Het onderzoek benadrukte ook het belang van goed bestuur voor financiële stabiliteit. Bovendien bleken grotere bedrijven vaak hogere ESG-scores te hebben, wat duidt op een positieve correlatie tussen bedrijfsgrootte en ESG-prestaties. Dit komt doordat grotere bedrijven vaak financieel stabiel zijn. Dit kan het bedrijf in staat stellen te groeien en uit te breiden, waardoor het meer middelen ter beschikking heeft om te investeren in verdere ESG-initiatieven, waardoor de ESG-scores omhooggaan.

Er zijn meerdere zaken die kunnen zorgen voor betere financiële prestaties. Een voorbeeld van de sociale factor is dat bedrijven die hun medewerkers goed behandelen betere financiële prestaties hebben, omdat hun medewerkers minder vaak ontslag nemen, wat leidt tot een hogere omzet per werknemer (Li et al., 2021).

2.2.2 Gevolgen op kredietverstrekking

In hoofdstuk 2.1.3 is al kort benoemd dat wanneer bedrijven milieuvriendelijke activiteiten uitvoeren, zij lagere rentetarieven betalen op leningen uitgegeven door financiële instellingen (Sautner et al, 2022). Ook de ESG-score van bedrijven heeft een impact op de hoogte van leningen, het terug te betalen rentepercentage en onderpandvereisten.

Uit onderzoek gedaan door Qian et al. (2023) is gebleken dat ondernemingen die een hogere ESG-rating hebben, minder strenge leenvoorwaarden krijgen van banken, in termen van hogere leningen, minder onderpandvereisten en een lager rentepercentage. Echter komt dit voornamelijk door de sociale en bestuurlijke factoren, en minder door de omgevingsfactoren, wat verklaard wordt doordat het onderzoek uitgevoerd is in China, waar het omgevingsaspect (bv. milieuvervuiling) momenteel nog niet belangrijk is. Dit onderzoek is uitgevoerd met data van beursgenoteerde bedrijven.

Ook de visie van een bank op klimaatverandering heeft invloed op hun kredietverlening (Brown et al, 2021). Banken kunnen reageren op het verhoogde risico op wanbetaling als gevolg van klimaatverandering door verschillende maatregelen te nemen. Ze verstrekken mogelijk leningen met kortere looptijden, verhogen de rentepercentages en hanteren variabele rentetarieven als een manier om zich te beschermen tegen risico's zoals verminderde cashflows die voortkomen uit klimaatgerelateerde problemen. Dit kan een strategie zijn om hun blootstelling aan bedrijven die kwetsbaar zijn voor klimaatverandering te verminderen of om een hogere vergoeding te vragen voor het hogere risico dat zij zien in deze bedrijven.

Het onderzoek van Francis et al. (2019) heeft aangetoond dat bedrijven die zich inzetten voor het welzijn van hun werknemers een aanzienlijk gunstigere financiële positie hebben als het gaat om het terugbetalen van hun schulden. Deze bedrijven lijken een beter vermogen te hebben om hun leningen terug te betalen, waardoor ze een voordeel behalen in de leningsovereenkomsten met banken. Dit voordeel vertaalt zich vooral in lagere rentetarieven. Dit geeft dus aan dat investeringen en beleid ter ondersteuning van werknemers niet alleen een gunstige invloed hebben op de bedrijfscultuur, maar ook op de financiële stabiliteit en de mogelijkheden tot lenen van het bedrijf.

Ook prestaties op governance gebied zorgen voor andere voorwaarden om te kunnen lenen. Zo hanteren banken gunstige leenvoorwaarden aan ondernemingen met sterke aandeelhoudersrechten, omdat deze bedrijven een lager overnamerisico hebben, wat weer leidt tot een lager financieel risico (Chava en Roberts, 2008). Echter wanneer er sprake is van een hoog niveau van informatieasymmetrie en moreel wangedrag vragen banken hogere interestpercentages, omdat zij gecompenseerd willen worden voor een hoger risico dat ze hierdoor lopen (Bhojraj & Sengupta, 2003)

Lagere rentes en minder onderpandvereisten worden ook geconcludeerd uit onderzoek van Hasan et al (2017). Zij zeggen namelijk dat banken “de rentes verlagen en de eisen versoepelen met betrekking tot onderpand wanneer banken leningen verstrekken aan bedrijven die gevestigd zijn in gebieden met hogere niveaus van sociaal kapitaal”. Sociaal kapitaal verwijst naar de mate waarin mensen in een gemeenschap met elkaar verbonden zijn, onderling vertrouwen hebben en bereid zijn elkaar te helpen.

Wel is er iets opgevallen in de literatuur. Zo blijkt dat wanneer bedrijven van plan zijn een lening aan te gaan vragen, zij hun ESG-performance verhogen om deze lening gemakkelijker te kunnen verkrijgen (Shin, 2021; Kim et al., 2022). Echter als ze deze lening ontvangen hebben, gaat de focus niet meer naar het verhogen van de ESG-performance, omdat men de lening dan al verkregen heeft. Dit zou er mee te maken hebben dat banken sneller leningen uitgeven aan bedrijven met een goede ESG-performance.

2.2.3 Het belang van de specifieke ESG-factoren in Kredietbeoordeling

In een onderzoek gedaan naar de kwaliteit en kwantiteit van ESG-data in Zweedse bedrijven (Arvidsson & Dumay, 2022) kwam ter sprake dat de focus in 2008 voornamelijk lag op de Omgevingsfactor van ESG. In 2018 waren de kwaliteit en kwantiteit scores van zowel Omgeving, Social als Governance even hoog. Echter is het de vraag met welke ESG-factor banken in hun kredietbeoordeling het meest rekening houden.

Er zijn enkele onderzoeken gedaan naar welke ESG-factoren het belangrijkst zijn in de kredietbeoordeling. Zumente en Bistрова (2021) hebben een onderzoek gedaan met als respondenten verschillende investeerders, waaronder vijf banken. Over alle respondenten geldt dat bijna 50% van de investeerders Omgeving, Sociaal en Governance gelijkwaardig achtte in het kredietverstrekkingproces. 35% van de respondenten gaf aan Omgeving het belangrijkst te vinden, 13% Governance, en er was maar 1 respondent (2,80%) die aangaf Social het belangrijkst te vinden.

Ook zijn er al studies gedaan naar de verdere opsplitsing van de ESG-factoren. Het onderzoek gedaan door Ahmed et al. (2018) focust zich op de drie aspecten van ESG, en welke criteria binnen deze aspecten een rol spelen tijdens het kredietverleningsproces. Hieruit bleek dat voor de omgeving geldt dat banken criteria zoals waste management en naleving van milieuwetgeving wel gebruiken, maar moeilijker te onderzoeken criteria zoals lucht- en geluidsuitstoot niet. Sociale factoren die banken meenemen zijn werkomstandigheden en kinderarbeid, maar personeelsverloop bijvoorbeeld niet. Als laatste bestuur, waar openbaring van Corporate Social Responsibility (CSR) activiteiten meegenomen worden, maar nog niet de bedrijfsstructuur en meetings met hun aandeelhouders. Ook bleek uit dit onderzoek dat banken die ESG-risicofactoren meenemen in hun kredietverstrekkingproces, risico's verminderen wat een betere financiële performance tot gevolg heeft.

Park en Jang (2021) deden een soortgelijk onderzoek. Zij hebben in Zuid-Korea onderzocht welke ESG-criteria worden overwogen in het kredietverstrekkingproces, om zo een model te kunnen ontwikkelen die banken kunnen gebruiken voor hun kredietverstrekking. In tabel 1 zijn de

resultaten van dit onderzoek te zien. De aspecten op plek 1 zijn belangrijker geconcludeerd dan de aspecten op plek 2, enzovoort. In 87% van de ondervraagde financiële instellingen bleek tevens ook dat de keuzes omtrent leningsvoorwaarden beïnvloed worden door de ESG-performance van bedrijven.

Tabel 1: Belangrijkste aspecten per ESG-factor

Milieu	Sociaal	Governance
1- Vervuiling en waste	1- Klanttevredenheid	1- Aandeelhoudersrechten
2- GHG emissie	2- Partnership met subcontractor	2- Risico's en kansbeheer
3- Ecoproduct/processtrategie	3- Community relaties	3- Reputatie van de CEO
4- Natuurverlies	4- HR-beleid	4- Corporate Governance
5- Uitputting van hulpbronnen	5- Sociale en politieke bijdrage	5- Ethisch gedrag

Bron: Park en Jang (2021)

Volgens de literatuur focussen investeerders zich dus op alle drie de aspecten van ESG. Wat niet bekend is, is of dit ook geldt voor Kmo's. Wellicht dat er bij Kmo's wel een factor is die financiële instellingen belangrijker vinden dan de anderen.

2.2.4 Integreren van ESG-factoren in kredietverstrekking

Er is onderzoek gedaan naar welke obstakels het ESG-rapportageproces van bedrijven belemmeren (Jonsdottir et al., 2022). Hieruit bleek dat er geen standaard ESG-informatie beschikbaar is. De informatie die wel beschikbaar is, is niet zeer toegankelijk voor investeerders. Omdat deze data ontoegankelijk is, moeten investeerders het doen met de data die de bedrijven zelf verstrekken. De deelnemers uit het onderzoek geven aan dat zij de manier van zelfbeoordeling van duurzaamheidsprestaties door bedrijven niet vertrouwen, waardoor een belemmering ontstaat voor het gebruik van deze ESG-gegevens bij investeringsbeslissingen. Het is zeer moeilijk om te bepalen of een bedrijf dat een lening ontvangt, dit geld gebruikt om te investeren in duurzame voorzieningen, of in andere zaken. Het onderzoek gaf ook een specifiek voorbeeld, namelijk dat "wanneer een visserijbedrijf een lening ontvangt, het amper te achterhalen is of deze lening gebruikt wordt voor milieuvriendelijke energievoorzieningen, of voor fossiele brandstoffen." (Jonsdottir et al., 2022)

Het komt dus voor dat de benodigde informatie niet beschikbaar is, of niet van goede kwaliteit is. Zo vonden Zumente en Bistrova (2021) dat slechts 16% van de respondenten uit hun onderzoek aangaf dat er geen obstakels zijn bij het toepassen van ESG in het investeringsproces. Maar liefst 65% van de respondenten zei dat de kwaliteit en toereikendheid van ESG-data suboptimaal is. Met

de ingang van het CSRD wordt er wel verwacht dat de informatie van grote bedrijven wel beschikbaar en van goede kwaliteit wordt, omdat zij verplicht worden tot standaardrapportage over ESG.

Om ESG-data betrouwbaarder te krijgen, hebben Nieto et al. (2014) een model ontwikkeld om sociale factoren te integreren in het kredietverstrekkingproces, door middel van het kwantificeerbaar maken van sociale factoren. Een lening van een bank zou gebruikt kunnen worden om vijf sociale factoren te verbeteren/beïnvloeden. Deze vijf sociale factoren zijn: Impact op werkgelegenheid (aantal banen gecreëerd), Impact op opleidingen (mensen die hun niveau omhooghalen), diversiteit (percentage etnische minderheden die meer werk gaan krijgen), impact op gezondheid (hoe het project ziekteverzuim gaat verminderen), en impact om de omgeving (co2 vermindering en meer recycling). Om de resultaten kwantitatief te maken, kan de social return on investment (SROI) gebruikt worden. De SROI wordt berekend door de totale sociale waarde die wordt gecreëerd als gevolg van de investering te delen door de totale kosten van de investering.

2.2.5 Beknopt Literatuuroverzicht

Er zijn al vele onderzoeken gedaan naar de impact van ESG-factoren op de financiële stabiliteit van een bedrijf. Zo zijn bedrijven die goed scoren op ESG-factoren vaker financieel stabiel en zo in staat om leningen van banken terug te betalen. Daarom hanteren banken voor deze bedrijven soepelere voorwaarden (lagere rentes, lagere onderpandvereisten, en een hoger bedrag om te lenen). Onderzoek naar specifieke ESG-factoren die banken belangrijk vinden is schaarser. De onderzoeken die gedaan zijn richten zich niet specifiek tot Kmo's, waardoor onderscheid maken tussen grote bedrijven en Kmo's niet mogelijk is. Omdat er momenteel geen mogelijkheid is om het verschil te zien tussen grote bedrijven en Kmo's, is ervoor gekozen om het kredietverleningsproces, en de impact van ESG op dit proces, voor kredietverstrekking aan specifiek Kmo's te gaan onderzoeken.

3. Methodologie

Om een antwoord te vinden op de centrale hoofdvraag '*Hoe beoordelen financiële instellingen de ESG-risico's van Kmo's met het oog op kredietverstrekking?*'^{vi} is er informatie nodig vanuit de financiële instellingen.

De onderzoeksmethode die voor dit onderzoek gebruikt is, is de 'grounded theory approach' (Glaser & Strauss, 1967; Suddaby, 2006). Met de benadering van de *grounded theory* is het mogelijk om nieuwe inzichten te creëren op basis van data die verzameld is tijdens het kwalitatieve onderzoek. Deze methode omvat een cyclus van dataverzameling, -analyse en reflectie, waarbij de verzamelde gegevens worden gecategoriseerd en geherstructureerd totdat theoretische verzadiging wordt bereikt - een punt waarop nieuwe gegevens geen nieuwe inzichten meer toevoegen aan je theorie. Kwalitatief onderzoek is een vorm van onderzoek, waarbij de uitkomst uitgedrukt wordt in woorden. De focus hierbij ligt meer op het antwoord krijgen op hoe en waarom vragen. Er is gebruikgemaakt van field research, namelijk het uitvoeren van interviews. Deze interviews zijn gedaan met 6 medewerkers van 6 verschillende banken. Het interviewen van medewerkers van dezelfde bank voegt geen extra waarde toe, omdat binnen een bank hetzelfde beleid gevoerd wordt met betrekking tot kredietverstrekking. In dit hoofdstuk wordt de gebruikte 'grounded theory approach' in meer detail toegelicht.

3.1 Selecte steekproef

Voor dit onderzoek is er gekozen voor een selecte steekproef. Bij een selecte steekproef worden individuele eenheden uit de doelpopulatie niet willekeurig geselecteerd voor de steekproef, maar eerder op basis van andere criteria. Als eerste is het belangrijk dat de desbetreffende bank krediet verleent aan Kmo's, aangezien de huidige literatuur voornamelijk focust op kredietverlening aan grote bedrijven. Bij het selecteren van de steekproef is er eerst ook nagegaan of een bank aangesloten is bij de Principles of Responsible Banking. Van deze banken is bekend dat zij duurzaamheid belangrijk vinden, en ESG dus implementeren in hun activiteiten. Daarna bleek dat deze steekproef niet groot genoeg zou zijn, omdat er verschillende banken waren die om verschillende redenen niet konden deelnemen aan het onderzoek. Daarom zijn ook andere Belgische banken meegenomen in de selectie, omdat men tegenwoordig niet meer om ESG heen kan.

Een overzicht van de informatie over de verschillende banken, en de geïnterviewden van deze banken, is weergegeven in tabel 2, waarbij de namen van de respondenten weergegeven worden als respondent A, B, C, enzovoort. De echte namen zijn niet weergegeven om anonimiteit te waarborgen.

Tabel 2: Profielen van de geïnterviewden

Geïnterviewde	Functie Geïnterviewde	Bank	NL/BE	Bank aangesloten bij PRB?
A	Beleidsmedewerker Sustainability	A	BE	Ja
B	Manager	B	NL	Ja
C	Manager kredieten	C	BE	Ja
D	Credit Risk Officer	D	BE	Ja
E	Kredietbeoordelaar	E	BE	Nee
F	Manager	F	BE	Nee

3.2 Dataverzameling en analyse

Data voor het onderzoek is verzameld door middel van semigestructureerde interviews. Er is gekozen voor semigestructureerde interviews, om zo van het brede kredietverstrekingsproces, specifiek ESG binnen dit proces uit te vergroten. De interviews zijn uitgevoerd in de maanden februari en maart van 2024. De verwachting is echter dat wanneer dezelfde interviews over een aantal maanden tot een jaar worden uitgevoerd, er andere antwoorden gegeven zullen worden, omdat het thema van dit onderzoek een opkomend en snel veranderend thema is.

De opbouw van de interviews was als volgt. Als eerste is er gevraagd naar het gehele kredietbeoordelingsproces van financiële instellingen, om zo het proces in kaart te kunnen brengen. Vervolgens werd er achterhaald hoe ESG-risico's afwegen ten opzichte van andere kredietverleningscriteria (zoals bijvoorbeeld de terugbetalingscapaciteit), met als doel om te kijken of ESG een belangrijk criterium is tijdens de beoordeling van kredietverlening. Daarna werd er dieper ingegaan op de ESG-factoren zelf. Er is ook gevraagd naar hoe de financiële instellingen ESG-data verkrijgen over de Kmo's. Belangrijk hierbij is dat de financiële instelling weet of de verkregen data betrouwbaar en goed is. Ook is er ingegaan op de uitdagingen die financiële instellingen ervaren bij het integreren van ESG-criteria in het kredietverstrekingsproces. Het vooropgestelde interview is te zien in bijlage 3.

De uitgevoerde interviews zijn allemaal opgenomen om deze te kunnen transcriberen. Direct na afronding van een interview is deze getranscribeerd. De gemiddelde tijd van een interview was 47 minuten. De duur van het langste interview was 60 minuten. Er is geprobeerd om antwoorden van eerder uitgevoerde interviews niet te verwerken in interviews die nog uitgevoerd moesten worden, om zo gelijke interviews te houden met de verschillende respondenten.

3.3 Het coderingsproces

Het coderingsproces wordt gebruikt om te definiëren waar de gegevens over gaan. In Excel is er een bestand gemaakt waar erin gecodeerd werd. Als eerste werd er initieel gecodeerd. Dit houdt in dat van de antwoorden van de respondenten, er zin voor zin kort genoteerd werd waar de zin over gaat. Op deze manier werd er een soort samenvatting gemaakt van de tekst. Een klein stuk van de initiële codering is hieronder te zien in tabel 3.

Tabel 3: Voorbeeld van initiële codering

Geïnterviewde A, geeft een introductie over duurzaamheid in kredietverlening	
Initiële codering	Interview statement
<i>Er zijn twee soorten kredietverlening</i>	Dat is geen makkelijke om te doen. De eenvoudige reden is dat je kredietverleningen hebt aan bedrijven en particulieren. Voor een stuk kan dat via de digitale weg. Afhankelijk van type krediet, type klant, kredietbedrag kan het zijn dat er manuele stops in zitten en dat er kredietbeslissers tussen moeten komen.
<i>Digitale kredietverlening</i>	
<i>Manuele stops door kredietbeslissers</i>	
<i>Momenteel in transitiefase</i>	Het eerste deel waar ik op ga inzoomen is het proces dat loopt voor de kredietverlening van start gaat. We zitten in een transitiefase waar er nog heel veel onderzoek moet gebeuren, waar nieuwe technologieën ontstaan en waar we nog veel aan informatiedeling doen.
<i>Klant is belangrijk in transitie</i>	Dus een belangrijke stap in het kredietproces is de klant meenemen in deze transitie. Als we het over het particuliere luik hebben. Bij woningkredieten heb je het krediet op zich (verschillende vormen, modaliteiten, waarborging, technische kant). Vroeger was het ook heel belangrijk om de fiscale uitleg te doen in België. Als je aan een aantal voorwaarden voldeed, kon je korting inbrengen op je belastingbrief en moest je minder belasting betalen. Als je hetzelfde nu neemt, blijft kredietmodaliteit belangrijk. Fiscaliteit is minder belangrijk geworden. Dit is er nog wel, maar minder belangrijk/complex. We gaan er wel een stuk duurzaamheid bij gaan vertellen, ook naar particulieren toe. Tegenwoordig is een EPC-certificaat wettelijk verplicht, ook de renovatieplicht is er in België. Voor dat soort zaken, welke verplichtingen zijn er, welke subsidies zijn er mogelijk, dit verschilt in Vlaanderen in Wallonië. Dit is er allemaal bijgekomen.
<i>Informatie over woningkredieten</i>	
<i>Kredietmodaliteit blijft belangrijk</i>	
<i>Fiscaliteit wordt minder belangrijk</i>	
<i>Duurzaamheid wordt belangrijker voor particulieren</i>	
<i>Verplichtingen verschillend in Vlaanderen en Wallonië</i>	

Nadat de initiële codes gevormd zijn, is er gezocht naar overkoepelende thema's die toegewezen kunnen worden aan de codes. Zo kan de zin: 'De eenvoudige reden is dat je kredietverleningen hebt aan bedrijven en particulieren' worden gekoppeld aan het overkoepelend thema soorten kredietverlening. Dit wordt ook wel selectief coderen genoemd. Een voorbeeld van de selectieve codering van een antwoord die een respondent gegeven heeft, is te zien in tabel 4.

Tabel 4: Voorbeeld van selectieve codering

Geïnterviewde A, geeft een introductie over duurzaamheid in kredietverlening	
Selectieve codering	Interview statement
<i>Soorten kredietverlening</i>	Dat is geen makkelijke om te doen. De eenvoudige reden is dat je kredietverleningen hebt aan bedrijven en particulieren. Voor een stuk kan dat via de digitale weg. Afhankelijk van type krediet, type klant, kredietbedrag kan het zijn dat er manuele stops in zitten en dat er kredietbeslissers tussen moeten komen.
<i>Kredietbeoordelingsproces/ technologische ontwikkelingen</i>	
<i>Kredietbeoordelingsproces</i>	
<i>Transitieproces</i>	Het eerste deel waar ik op ga inzoomen is het proces dat loopt voor de kredietverlening van start gaat. We zitten in een transitiefase waar er nog heel veel onderzoek moet gebeuren, waar nieuwe technologieën ontstaan en waar we nog veel aan informatiedeling doen.
<i>Transitieproces</i>	Dus een belangrijke stap in het kredietproces is de klant meenemen in deze transitie. Als we het over het particuliere luik hebben. Bij woningkredieten heb je het krediet op zich (verschillende vormen, modaliteiten, waarborging, technische kant). Vroeger was het ook heel belangrijk om de fiscale uitleg te doen in België. Als je aan een aantal voorwaarden voldeed, kon je korting inbrengen op je belastingbrief en moest je minder belasting betalen. Als je hetzelfde nu neemt, blijft kredietmodaliteit belangrijk. Fiscaliteit is minder belangrijk geworden. Dit is er nog wel, maar minder belangrijk/complex. We gaan er wel een stuk duurzaamheid bij gaan vertellen, ook naar particulieren toe. Tegenwoordig is een EPC-certificaat wettelijk verplicht, ook de renovatieplicht is er in België. Voor dat soort zaken, welke verplichtingen zijn er, welke subsidies zijn er mogelijk, dit verschilt in Vlaanderen in Wallonië. Dit is er allemaal bijgekomen.
<i>Soorten kredieten</i>	
<i>Beoordelingscriteria</i>	
<i>Regelgeving en compliance</i>	
<i>Duurzaamheidsfocus</i>	Tegenwoordig is een EPC-certificaat wettelijk verplicht, ook de renovatieplicht is er in België. Voor dat soort zaken, welke verplichtingen zijn er, welke subsidies zijn er mogelijk, dit verschilt in Vlaanderen in Wallonië. Dit is er allemaal bijgekomen.
<i>Regelgeving en compliance</i>	

Nadat de uiteindelijke codes, en dus de overkoepelende thema's, vastgesteld waren, is er een overzicht gemaakt van de antwoorden van elke respondent die toegewezen is aan een code. In de tabel hieronder zijn voorbeelden van de codes beoordelingscriteria, uitdagingen, en belang van ESG in kredietbeoordeling te zien met daarbij de (gedeeltelijke) quotes van de respondenten.

Tabel 5: Selectieve codering en empirisch bewijs

Thema	Interviewquotes
<i>Beoordelingscriteria</i>	A: We doen in eerste instantie risicoacceptatie en kijken naar terugbetalingscapaciteit B: Het begint met ESG, maar natuurlijk hebben wij ook financial lending criteria zoals solvabiliteit en rentabiliteit. C: Het klinkt misschien ouderwets, maar als er geen terugbetalingscapaciteit is, gaan wij het krediet niet doen D: We kijken bij een aanvraag voornamelijk naar de terugbetalingscapaciteit E: Ook is het van belang hoeveel geld de onderneming zelf kan inbrengen F: Historiek van de onderneming is een criterium waar wij naar kijken
<i>Uitdagingen</i>	A: De belangrijkste uitdaging is data en datakwaliteit B: Ik hoop dat de ondernemers het gaan zien als een heel waardevol instrument voor hun eigen bedrijf. C: Het is van belang dat er uniformiteit tussen zowel klanten als banken komt D: Het is moeilijk om de impact van ESG op langetermijnprestaties van een onderneming te bepalen E: Kmo's hebben niet de informatie beschikbaar om dit te kunnen integreren in onze kredietbeoordeling F: Ondernemingen zien pas sinds korte tijd dat ESG-rapportering zorgt voor voordelen
<i>Belang van ESG in kredietbeoordeling</i>	A: We gaan steeds meer ESG gebruiken in de beoordeling, maar dit is nu nog zeer beperkt B: Als je niet duurzaam bent, dan voel je je ook niet thuis bij ons. Alles begint met ESG C: ESG is nu beperkt, maar dat wordt al belangrijker D: Voor kmo's is de impact nog beperkt, alhoewel er wel al groene leningen zijn E: Voor grote ondernemingen gebruiken we dit wel al in de beoordeling, maar voor Kmo's nog niet F: ESG is momenteel zeker nog geen doorslaggevende factor, maar naar verwachting zal dit in de toekomst wel zo zijn

Tabel 5: Vervolg

Thema	Interviewquotes
<i>Aanpasbare kredietvoorwaarden</i>	A: Algemeen zijn er 3 zaken waarmee je kunt spelen. De hoogte van het bedrag dat we toekennen, de looptijd van een krediet en de risico-indekking. B: Dat is moeilijk. Die ruimte om kredietvoorwaarden aan te passen hebben wij niet, maar zitten er wel over na te denken. C: De terugbetaling wijze: ga je maandelijks terugbetalen, ga je semestrieel terugbetalen of ga je halfjaarlijks terugbetalen? D: De kredietvoorwaarden zijn afhankelijk van het financiële statuut van een klant E: De rentevoet is het meest belangrijk, omdat dit bepaald hoeveel wij extra op het krediet gaan verdienen F: Wij kunnen de looptijd van het krediet, de manier van terugbetalen en de hoogte van de rente aanpassen
<i>Belang van de ESG-factoren</i>	A: Milieu (energieverbruik, elektriciteit, gas, water, biodiversiteit) zijn momenteel de belangrijkste zaken B: De ESG factoren zijn allemaal in evenwicht, en kunnen niet los van elkaar gezien worden C: Governance is enkel belangrijk bij grotere bedrijven, en niet de bakker om de hoek D: Alle ESG-factoren gaan een rol spelen binnen de kredietbeoordeling E: Momenteel is milieu het belangrijkste, omdat deze vooralsnog het gemakkelijkst te kwantificeren is F: Wij verwachten dat zowel environment, social als governance subthema's bevatten die belangrijk zullen zijn
<i>Ethische overweging bij kredietaanvraag</i>	A: Als blijkt dat fraude gepleegd wordt, dan volgen er andere discussies B: Het gebeurt regelmatig dat bedrijven komen voor lening om te verduurzamen, terwijl het niet duurzaam is C: Iedereen noemt zich tegenwoordig groen en duurzaam

Tabel 5: Vervolg

Thema	Interviewquotes
<i>Informatieverzameling</i>	A: Iedere bank heeft momenteel een eigen kwalitatieve vragenlijst om te stellen aan bedrijven B: Informatie verkrijgt men door vragenlijsten en informatie die ze toegestuurd krijgen C: Hoeveelheid informatie ter beschikking verschilt tussen ondernemingen D: Voor Kmo's geldt dat er op een case by casebasis, afhankelijk van de lening en het doel gekeken wordt of ESG-informatie nodig is E: Het is wenselijk om ook vragenlijsten te sturen naar grote ondernemingen F: Wij zijn erg afhankelijk van de informatie die Kmo's naar ons toesturen
<i>Kredietbeoordelingsprocessen</i>	A: Kredietproces is een vereenvoudigd, straight thru proces geworden B: Kredieten worden alleen door een fysieke meeting verstrekt, niet online C: Het proces start met kijken of een dossier haalbaar is D: Er is een onderscheid tussen particulieren en bedrijven (verschil afhankelijk van de taille van de bedrijven) E: Het is mogelijk voor ondernemers om zowel fysiek als digitaal een kredietaanvraag te doen F: Ondernemingen moeten standaard informatie invullen wanneer zij een kredietaanvraag doen
<i>Ondernemende stappen</i>	A: We zijn momenteel een gezamenlijke vragenlijst aan het ontwikkelen voor Belgische banken B: Er zijn jaarlijks gesprekken met ondernemers over hun ESG-prestaties C: Wij willen Kmo's een verklaring op papier laten tekenen dat het waarheidsgetrouw is D: Data zal steeds beter verzameld en gestandaardiseerd worden E: Consistentie van aangeleverde informatie zal verbeterd moeten worden door betere vragenlijsten F: Wij willen Kmo's voorlichten over het belang van ESG.

Tabel 5: Vervolg

Thema	Interviewquotes
<i>Ondernemersrelatie</i>	A: Wij willen onze klanten beter leren kennen, zodat we een band kunnen opbouwen B: De ondernemer moet bij ons passen om een financieringsrelatie mee aan te gaan C: De relatie met onze klanten is momenteel puur gebaseerd op vertrouwen F: Wij proberen een goede relatie te onderhouden met onze klanten
<i>Soorten kredieten</i>	A: Er bestaan sustainable linked loans, waarbij men een financieel voordeel krijgt als duurzaamheidsdoelstellingen gehaald worden B: Er zijn geen speciale sustainability loans, maar die willen we in de toekomst wel hebben C: Er wordt gekeken naar welk krediet geschikt is voor een investering D: Voor Kmo's zijn er groene financieringen waarbij een betere pricing mogelijk is. Wel is er hiervoor bewijs nodig E: Zowel voor Kmo's als voor grote ondernemingen hebben wij duurzaamheidsleningen F: Er zijn alleen sustainable loans voor grote ondernemingen, en nog niet voor de kleine ondernemingen
<i>Technologische ontwikkelingen</i>	A: Technologie was vroeger nog niet ver ontwikkeld, dus kredietproces is sterk geëvolueerd B: Op basis van modellen wordt er gekeken wie de grootste 10% uitstoters zijn C: Wij willen betere voorwaarden kunnen geven op basis van de vragenlijst die ontwikkeld wordt D: Er wordt een ESG-scoringstool voor bedrijven met een omzet van meer dan x miljoen euro ontwikkeld. E: Digitalisering van kredieten zorgt voor een gemakkelijker proces

Door het gebruik van de informatie in de tabel, samen met de andere codes, konden de antwoorden van de verschillende respondenten vergeleken worden. Op deze manier kon de data dus op een gestructureerde manier geïnterpreteerd worden. De resultaten van het coderingsproces vormen de basis voor het volgende hoofdstuk.

In deze methodologie is beschreven hoe er van ruwe gegevens naar verschillende codes toegewerkt is. Echter is dit geen lineair of sequentieel proces, maar is het nodig om heen en weer te gaan tussen de verschillende coderingsstappen, om zo de initiële codes te verminderen. Als dit namelijk niet gebeurt, dan blijven er veel vage categorieën over, waaronder maar enkele quotes uit de interviews zouden vallen. Daarom is ervoor gekozen om de methodologie op een overzichtelijke en structurele manier te beschrijven.

4. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. Deze resultaten komen voort uit de interviews gehouden met respondenten van de verschillende banken.

4.1 Kredietverstrekkingproces

Om de mate van aanwezigheid van ESG in het kredietverstrekkingproces te onderzoeken, is het belangrijk om te weten hoe het dit proces van een bank er uitziet. Het proces start met de wens van een bedrijf om een krediet aan te vragen. Bij verschillende banken kan dit digitaal gedaan worden. Het datamodel van de bank gaat dan kijken of de gevraagde informatie volledig ingevuld is, en of er al risico's te zien zijn waarvan de bank weet dat dit een impact gaat hebben op de beslissing. Zo is er een lijst van sectoren en bedrijven waaraan een bank standaard geen krediet verleent, omdat dit vandaag de dag niet meer maatschappelijk verantwoord is. Deze lijst omvat bedrijven die beheerd worden door controversiële regimes, activiteiten gerelateerd aan oorlog, mijnbouwactiviteiten, maar ook bedrijven die geen rekening houden met het welzijn van dieren (bijvoorbeeld lokale slachthuizen waarvan bekend is dat ze op inhumane manier omgaan met dieren). Vallen de activiteiten van een bedrijf niet onder deze lijst, maar is niet alle benodigde informatie ingevuld, gaat een kredietbeslisser het bedrijf vragen om de benodigde informatie alsnog in te vullen. Is er voldoende informatie, of heeft het bedrijf de benodigde informatie alsnog verstrekt, wordt er gekeken naar het kredietbedrag van de aanvraag. Tot een maximumbedrag kan het automatische systeem van de bank de kredietaanvraag direct goedkeuren. Wordt het maximumbedrag dat het systeem zelf goedkeurt overschreden, dan is de informatie die eerder ingevuld is niet meer genoeg. Een kredietbeslisser moet dan namelijk een business case opstellen en evalueren, waarvoor de kredietaanvrager informatie moet uitschrijven en verduidelijken. Is deze business case in orde, dan gaat de kredietbeslisser onderhandelen met de kredietaanvrager over de voorwaarden voor het krediet. De bank bepaalt de voorwaarden op basis van verschillende factoren. Deze factoren worden behandeld in hoofdstuk 4.2. Zijn de voorwaarden bepaald, onderhandeld en geaccepteerd door de kredietaanvrager, dan zal de kredietaanvraag geaccepteerd worden, waarna de aanvrager het kredietcontract kan ondertekenen en het krediet wordt opengesteld voor gebruik. Wordt de kredietaanvraag niet geaccepteerd, dan geeft de bank een motivatie mee waarin staat waarom de kredietaanvraag niet goedgekeurd is. Een zelfgemaakt BPMN-model van dit proces, opgesteld uit informatie uit de interviews, is bijgevoegd in bijlage 4.

Ten opzichte van vroeger worden steeds meer kredieten elektronisch afgehandeld. Dit komt doordat technologie sterk ontwikkeld is. Er zijn echter ook nog banken waar een krediet niet digitaal aangevraagd kan worden. Bij deze banken wordt het proces dus volledig uitgevoerd door de kredietbeslissers. In dit onderzoek zal er voornamelijk gefocust worden op de (ESG)risico's van ondernemingen en het deel over informatieverzameling. De volgende hoofdstukken zullen meer duidelijkheid geven in hoe ESG een rol speelt binnen dit proces, welke invloed ESG heeft op de leenvoorwaarden, en hoe banken de ESG-informatie verzamelen over de kredietaanvrager.

4.2 Kredietrisico's

Kredietrisico's zijn risico's waardoor een kredietaanvrager mogelijk zijn financiële verplichtingen niet na kan komen. Tijden veranderen, dus de risico's veranderen ook. De kredietrisico's van vroeger en nu worden hieronder beschreven.

4.2.1 Standaard kredietrisico's

Voor banken is het belangrijk om te kijken naar de informatie die verkregen wordt bij de aanvraag, en de risico's die het bedrijf heeft. Er zijn verschillende risico's/criteria die ervoor kunnen zorgen dat een krediet uiteindelijk wel of niet gegeven wordt aan een bedrijf. Respondent A zegt hierover het volgende:

"In eerste instantie moeten we zorgen dat we presteren. We doen in eerste instantie risicoacceptatie en kijken naar terugbetalingscapaciteit. De basis van kredietverlening zoals die altijd geweest is, is nog altijd de hoofdzaak in ons kredietbeleid."

Bij alle banken geldt dat de belangrijkste vereiste is, dat de financiële kengetallen goed zijn. Deze kengetallen omvatten terugbetalingscapaciteit, solvabiliteit, rentabiliteit, en eigen inleg wat de onderneming kan inbrengen. De risico's worden zowel op basis van huidige klantgegevens als op basis van sectoren berekend. Al deze risico's worden ingeschat om te zorgen dat alleen kredieten verstrekt worden die ook terugbetaald gaan worden.

Onder historiek van de onderneming (ofwel trackrecord) wordt de terugbetaling bij eerdere kredieten verstaan, inclusief alle aflossingen, rentebetalingen en eventuele herstructurerings die hebben plaatsgevonden in het verleden.

Voor de terugbetalingscapaciteit van een onderneming wordt er gekeken naar de inkomsten en uitgaven over een bepaalde periode. Door naar het verschil te kijken tussen de inkomsten en uitgaven, kan een bank zien of de onderneming voldoende inkomsten heeft om de kredietlasten terug te kunnen betalen. Er wordt verder ook gekeken naar zowel de balans als de winst- en verliesrekening van de afgelopen jaren.

Een andere opkomende criteria binnen de kredietverlening is de ESG-prestatie van een onderneming. Zo geeft respondent C aan dat *"naast het financiële, wordt alles omtrent duurzaamheid steeds meer van belang in de kredietbeoordeling."* ESG bevat de prestaties op gebied van Environment, Social en Governance. ESG kan zorgen voor nieuwe risico's. Zo zouden bijvoorbeeld slechte arbeidspraktijken kunnen zorgen voor reputatieschade. Reputatieschade kan weer leiden tot lager klantvertrouwen en lagere financiële resultaten. Een ander voorbeeld hiervan kan zijn dat wanneer een bedrijf een onroerend goed wil financieren, en dit onroerend goed gaat gebouwd of gekocht worden in een gebied met grotere kans op overstromingen, dan is dit iets waar sommige banken (A en B) naar kijken voordat ze het krediet gaat verstrekken.

4.2.2 Belang van ESG als kredietrisico

Respondent A geeft aan dat er steeds meer aandacht besteed wordt aan Environmental, Social, and Governance (ESG) criteria als beoordelingsmaatstaf voor leningen, hoewel deze momenteel nog beperkt worden toegepast. Het gaat hier dan om een paar procentpunten van de totale criteria. De primaire focus ligt namelijk nog op traditionele financiële criteria, zoals terugbetalingscapaciteit. Zo hoeven bedrijven die bijvoorbeeld een upgrade van machines willen uitvoeren, momenteel geen ESG-criteria voor te leggen. Ook het volledig ontbreken van ESG-informatie leidt niet automatisch tot uitsluiting van kredietverlening bij deze bank. Wel worden Kmo's vermeden die betrokken zijn in belastingparadijzen of die worden bekritiseerd vanwege schendingen van mensenrechten, arbeidsrechten of dierenrechten, omdat dit niet meer maatschappelijk aanvaardbaar is. Momenteel bevindt bank A zich dus in een voorbereidende fase met betrekking tot ESG in kredietverstrekking. Kredietbeslissers zullen zich hierdoor ook meer moeten bekwamen in duurzaamheid.

‘Je kan heel goed elektrische auto's produceren, maar als dit niet bijdraagt om tot een goede samenleving te komen, dan heeft dit niet veel zin. Neem bijvoorbeeld Elon Musk, die het alleen maar doet om zelf zo rijk mogelijk te worden bij wijze van spreken, dat zijn investeringen die wij niet ondersteunen. Dus als Elon Musk bij ons komt, zullen wij aan moeten geven dat zijn activiteiten en waarden niet passen bij ons, waardoor wij aan hem geen kredieten verstrekken.’

Bij bank B vormt ESG daarentegen al de basis voor leningen. Wanneer ondernemers al niet duurzaam opereren, zullen ze zich namelijk niet thuis voelen. De ondernemer moet dus bij de bank passen om een (financierings)relatie mee aan te gaan. Daarom integreert de bank ESG-aspecten in hun beoordelingsproces naast de traditionele financiële criteria. Er worden alleen maar bedrijven gefinancierd die goed scoren op ESG-gebied. Om deze reden zal deze bank geen kredieten verstrekken aan bijvoorbeeld Elon Musk, omdat hij de activiteiten van Tesla niet uitvoert voor een betere samenleving, maar om zelf zo rijk mogelijk te worden. Zij vinden dan ook dat economische winst iets lager mag zijn als de ecologische prestaties daardoor beter worden.

Respondent C merkt op dat ESG bij bank C momenteel ook beperkt is, maar het belang ervan groeit gestaag. Zo wil de bank een beleid hanteren binnen de komende maanden, waarbij er bij een negatieve score op ESG-gebied geen krediet wordt verstrekt aan de desbetreffende onderneming. Zij streven ernaar dat ESG losstaat van krediet, maar dat er alleen relaties aangegaan worden met ondernemingen die goede ESG-prestaties hebben.

Respondent D geeft aan dat ESG nog geen grote rol speelt in de kredietbeoordeling voor Kmo's. Wel geeft deze bank aan dat er bij grote ondernemingen wel al rekening wordt gehouden met ESG-risico's, maar alleen omdat voor grote ondernemingen ESG-prestaties bekend zijn. Voor Kmo's zijn er hierin nog enkele uitdagingen (welke besproken worden in hoofdstuk 4.6). Daardoor is ESG op dit moment nog maar een kleine factor bij kredieten aan Kmo's. Echter geeft deze bank aan dat ESG als criterium voor zowel Kmo's als grote ondernemingen steeds belangrijker wordt.

‘Er wordt aan Kmo's dan ook geadviseerd om zich hierop voor te bereiden, omdat ze op het moment dat ESG-onderdeel wordt van de kredietbeoordeling, betere kredietvoorwaarden kunnen verwachten.’ (Respondent E)

Voor bank E geldt dat zij ESG als criterium gebruikt voor grote ondernemingen. Voor Kmo's is dit echter nog niet het geval. De respondent verwacht dat dit binnen nu en twee jaar zal veranderen. ESG zal dan naar verwachting volledig geïntegreerd zijn in de kredietbeoordeling van Kmo's.

Respondent F benadrukt dat er wel ESG-criteria gebruikt worden bij het beoordelen van kredietwaardigheid van onderneming, maar dat is nog zeker geen doorslaggevende factor. Echter geven ook zij aan dat in de nabije toekomst ESG wel een doorslaggevende factor gaat zijn.

Tabel 6: Momenteel en toekomstig belang van ESG in kredietbeoordeling

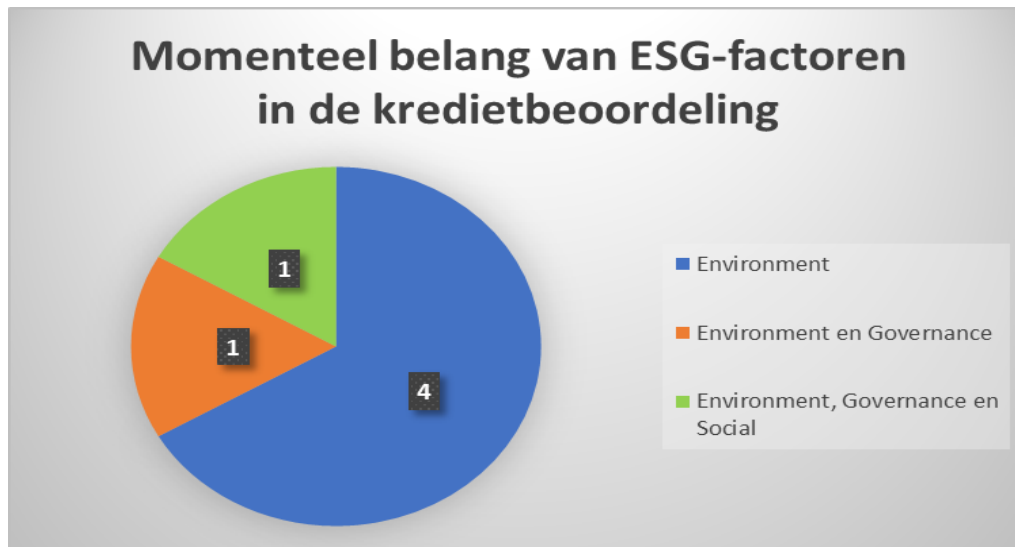
Bank	Belang van ESG in kredietbeoordeling momenteel	Verwacht belang van ESG in kredietbeoordeling in de toekomst
A	Laag	Hoog
B	Hoog	Hoog
C	Laag	Hoog
D	Laag	Hoog
E	Laag	Hoog
F	Laag	Hoog

Echter zijn er een paar sectoren waaraan alle banken weigeren om krediet te verstrekken, omdat dit maatschappelijk niet meer aanvaardbaar is. De banken hebben een beleid waarin staat dat ze geen kredieten verstrekken aan ondernemingen (zowel Kmo's als groot) actief in productie van tabak, zakendoen in gokgerelateerde activiteiten, die betrokken zijn bij wapenproductie, gebruik maken van steenkool in hun activiteiten, en betrokken zijn bij het mijnen van diepzeegrondstoffen.

4.3 Belang van de specifieke ESG-factoren

ESG is momenteel niet (volledig) geïntegreerd in de kredietbeoordeling. Desondanks geven de banken aan welke ESG-factoren zij het belangrijkste achten binnen de kleine procentpunten die ESG uitmaakt bij de kredietbeoordeling. Een overzicht hiervan is te zien in figuur 1.

Figuur 1: Momenteel belang van ESG-factoren in de kredietbeoordeling

Uit de informatie blijkt dat de milieufactor bij vier van de zes banken voorsnog het belangrijkste is. Vooral bij de banken waarbij ESG nog maar een klein onderdeel is van de kredietbeoordeling, bevat dit onderdeel vooral kwesties op het gebied van milieu. Belangrijke thema's hierbij zijn energiegebruik, elektriciteit, gas, water en impact op biodiversiteit.

Een voorbeeld van een milieuthema (die al gebruikt wordt) in de kredietbeoordeling is het energieprestatiecertificaat (EPC). Een EPC geeft een indicatie van de energiezuinigheid van een onroerend goed. Hier wordt door de banken naar gekeken bij beoordeling van financiering van onroerend goed. Daarnaast wordt ook de inschatting van de kans op overstromingen bij bank B en E meegenomen als onderdeel van het beoordelingsproces voor onroerend goed. Echter willen banken steeds meer kwantitatieve milieufactoren gaan gebruiken in de kredietbeoordeling. Dat de milieufactor volgens de banken het belangrijkste is, komt door het feit dat deze ook het makkelijkst te kwantificeren is.

Naast milieu wordt ook de sociale factor van ESG belangrijk in de toekomst van kredietverstrekking. De banken worden steeds meer geneigd om te kijken naar de sociale impact van de bedrijven waarin ze investeren. Thema's waar banken hiernaar gaan kijken zijn bijvoorbeeld de arbeidsomstandigheden en gendergelijkheid binnen de onderneming. Sociale factoren zitten bij de banken momenteel nog absoluut niet in de kredietbeoordeling.

Ook de Governance factor is momenteel nog beperkt, maar wordt meer en meer relevant. Respondent A vertelde namelijk het volgende: *'Los van terugbetalingscapaciteit, eigen middelen, kijken we ook naar de managementstructuur van ondernemingen bij beoordeling van krediet. Echter gaan wij hier nog niet heel ver in.'* Hoe een onderneming gaat voldoen aan regelgeving en hoe zij initiatieven gaan nemen in het kader van duurzaamheid, zal volgens de verwachtingen in de

loop der jaren meer en meer in het kredietproces komen. Governance wordt vaak echter alleen relevant geacht voor de grotere Kmo's en grote bedrijven.

‘‘Het is essentieel om te begrijpen dat alle ESG-factoren gelijkwaardig zijn en in balans moeten blijven. Ze zijn onderling verbonden en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Een evenwichtige benadering van milieu, sociale aspecten en governance is noodzakelijk voor een gezonde en duurzame kredietverlening. Ze wegen dus even zwaar’’ (respondent B)

Waarbij de andere respondenten aangeven dat milieu momenteel de belangrijkste factor is, geeft respondent B aan dat nu al alle ESG-factoren een gelijke rol hebben. In de toekomst verwachten alle banken thema's van alle drie de ESG-factoren te kunnen gebruiken in de kredietbeoordeling (figuur 2)

Figuur 2: Toekomstig belang van ESG-factoren in de kredietbeoordeling

4.4 Kredietvoorwaarden

Bij het verstrekken van krediet horen ook voorwaarden die aangepast kunnen worden op het krediet. Kredietvoorwaarden die aangepast kunnen worden door de bank zijn het bedrag, de looptijd, de rentevoet, en de terugbetalingswijze.

4.4.1 Aanpasbare kredietvoorwaarden

Het bedrag is de hoogte van het krediet. Bank C gaf bijvoorbeeld aan dat de hoogte van het krediet maximaal 80% is van wat de ondernemer aanvraagt, waardoor de ondernemer met zijn eigen middelen 20% moet financieren.

De looptijd van het krediet wordt bepaald in samenspraak met de afnemer en wanneer mogelijk afgestemd op de economische levensduur van wat de ondernemer wil financieren. Zo worden vastgoedprojecten vastgezet tussen de 10 en 20 jaar om terug te betalen. De levensduur van een auto is meestal korter, waardoor de looptijd hier ook op aangepast wordt.

Ook de terugbetalingswijze kan afhangen van de onderneming. Er kan ervoor worden gekozen om maandelijks, halfjaarlijks, of jaarlijks terug te betalen. Voor bedrijven in de landbouw wordt er

vaker gekozen om ze halfjaarlijks terug te laten betalen, omdat zij gemiddeld maar twee keer per jaar inkomsten ontvangen door de oogst.

De rentevoet is volgens de banken het belangrijkste. De rentevoet bestaat uit een risicopremie, indekking van kosten van klanten die niet terugbetalen, en een commerciële marge. De commerciële marge is datgene waar de banken wijzigingen in kunnen brengen. Respondent C geeft aan dat een herziene rentevoet ook tot de mogelijkheden behoort. Hiermee kan er na een bepaalde periode gekozen worden om de rentevoet aan te passen.

4.4.2 Invloed van ESG op kredietvoorwaarden

Er wordt door de banken een onderscheid gemaakt tussen een krediet met als doel het verbeteren van ESG-prestaties en een krediet met overige doelen, zoals bijvoorbeeld het efficiënter maken van het productieproces door middel van een snellere machine. Bij kredietaanvragen is het dus duidelijk of er een duurzaamheidseffect zal zijn.

"Voor Kmo's die investeren in groene financieringsprojecten bieden we mogelijk gunstigere voorwaarden, zoals betere prijsstelling en flexibele terugbetalingsregelingen." (Respondent E)

Als een krediet wordt aangevraagd met een overig doel, geldt hiervoor dat Kmo's die lagere ESG-prestaties hebben, niet minder kans hebben om dit krediet te krijgen dan Kmo's die wel goede ESG-prestaties hebben. Bank A geeft wel aan dat wanneer een KMO kan motiveren dat haar duurzaamheidsprestaties beter worden na de implementatie van datgene dat de KMO wil financieren, dit een extra argument is in de onderhandeling. Datzelfde geldt voor banken C, D en E. Echter wanneer een KMO een upgrade zou willen doen van machines, hoeft deze geen ESG-criteria voor te leggen. Dit is dus de basis voor de groene financieringsprojecten. Deze zijn bedoeld om de voorwaarden naderhand aan te passen, gebaseerd op het project daadwerkelijk impact heeft gehad op de duurzaamheidsprestaties van een onderneming.

"Als het bedrijf deze convenanten schendt door bijvoorbeeld een verslechtering van de ESG-performance, kan dit leiden tot aanpassingen van de voorwaarden, zoals het verhogen van de rentetarieven." (Respondent D)

Aan de groene financieringsprojecten zitten wel vaker ESG-convenanten verbonden, wat betekent dat de onderneming zich moet houden aan bepaalde ESG-gerelateerde voorwaarden gedurende de looptijd van de lening. De huidige ESG-performance (dus of deze goed of slecht is) wordt hierbij dus niet in afweging genomen, alleen de eventuele verbetering of verslechtering.

Respondent B stelt ook condities aan het verstrekken van leningen, alleen worden deze niet aangepast wanneer duurzaamheidsprestaties verbeteren. Wanneer condities niet gerealiseerd worden, wordt er al direct afscheid genomen van de desbetreffende klant.

Voor grote ondernemingen is dit anders. De focus ligt in België momenteel op CSRD-plichtige klanten. Alleen banken B en C hebben geen speciale duurzaamheidskredieten/leningen die zij verstrekken aan grote ondernemingen. Respondent A geeft hier aan dat er een andere tariefzetting mogelijk is voor grote bedrijven die met taxonomie bezig zijn. Voor grote bedrijven bestaan er bij elke bank (buiten bank B en C) ook nog speciale duurzaamheidsleningen. Zo bestaat er de

European Investment Bank Sustainable Loan, waarbij er gunstigere voorwaarden gegeven worden voor kredieten aan duurzame ondernemingen. De voorwaarden kunnen bijvoorbeeld langere terugbetalingstermijnen of lagere rentetarieven betekenen. Door hierin te investeren wordt er toegewerkt naar een meer duurzame samenleving en toekomst.

Ook bestaan er Sustainable Linked Loans voor grote ondernemingen. Deze zijn te vergelijken met de groene financieringen bij Kmo's. Bij deze leningen worden voorwaarden van de lening gekoppeld aan de duurzaamheidsprestaties van het bedrijf. Bij de SSL kan bijvoorbeeld de rente aangepast worden aan het wel of niet behalen van vooraf afgesproken doelen (verminderen van CO2-uitstoot, verlaging van energiegebruik). Als de onderneming de doelstelling behaald heeft, kan de rente voor de resterende looptijd verlaagd worden. Dit werkt ook andersom. De rente kan ook verhoogd worden als de doelstellingen niet gehaald worden. Door Bank B wordt een SSL nog niet gebruikt, maar wil deze in de toekomst wel toe gaan passen. Bank C gebruikt dit ook niet, maar meer om de reden dat deze bank voornamelijk Kmo's bedient.

Respondent B geeft aan dat ze niet zien dat ESG-performance achteruitgaat na het verkrijgen van een krediet. *"Je hoort heel af en toe dat bedrijven om bepaalde redenen toch moeten afschalen in duurzaamheid, maar dat is niet het gebruikelijke."*. Alleen voor die uitzonderingen zou volgens respondent B een SSL een uitkomst bieden. Echter is de duurzaamheidsprogressie na het verkrijgen van een krediet niet altijd bekend. De reden hiervoor geven respondenten C en F. *"Er volgt door ons geen controle om de werkelijke ESG-prestaties te controleren"*. Daarom zien andere respondenten ook niet of de duurzaamheidsprestaties afgenomen zijn.

In tabel 7 zijn de verschillende soorten leningen weergegeven, en welke bank deze aanbiedt aan zijn klanten. Er is geen informatie opgenomen in de tabel waar te zien is dat er betere

Tabel 7: Soorten leningen aangeboden per bank

	Bank A	Bank B	Bank C	Bank D	Bank E	Bank F
Groene financiering voor KMO's	Ja	Nee	Ja	Ja	Ja	Nee
European Investment Bank Sustainable Loan	Ja	Nee	Nee	Ja	Ja	Ja
Sustainable Linked Loan	Ja	Nee	Nee	Ja	Ja	Ja

Wel gebeurt het volgens respondent B vaker dat ondernemingen komen voor een krediet om te verduurzamen, terwijl het voorgestelde project niet duurzaam is. Onderstaand voorbeeld uit het interview met deze bank verduidelijkt dit.

"In de biologische landbouw heb je niet zoveel dieren, dus dan heb je ook niks aan een mestvergister. Er worden vaak vragen gesteld zoals bijvoorbeeld: zou je deze mestvergister willen financieren want dit levert groener gas. Echter, in onze beleving is dit geen duurzame oplossing."

4.5 Verzamelen van informatie

Om een goede indruk te krijgen wat de ESG-prestaties zijn van Kmo's, is er informatie nodig. Deze informatie wordt momenteel op twee verschillende manieren verkregen. Als eerste worden er door iedere ondervraagde bank vragenlijsten gestuurd naar de Kmo's. Echter is dit nog niet heel ver ontwikkeld en wordt dit dan ook vaak als inefficiënt ervaren. In deze vragenlijsten zitten bovendien alleen maar kwalitatieve vragen verwerkt en geen kwantitatieve vragen. Voorbeeldvragen die in deze kwalitatieve lijst gesteld worden zijn:

"Is er binnen de onderneming een duurzaamheidsmanager aanwezig?" (Respondenten A en E)

"Heeft de onderneming een duurzaamheidsrapport opgesteld?" (Respondenten A en E)

"Hoe ziet het management van de onderneming eruit?" (Respondenten A en F)

Concrete cijfers en prestaties die de banken daadwerkelijk kunnen vergelijken tussen Kmo's, zijn momenteel dus niet bekend. Vaker wel dan niet zijn deze cijfers en prestaties bij de Kmo's zelf ook niet bekend. Respondenten B en F wijzen erop dat *"de meeste kleine bedrijven nog niet klaar zijn voor ESG."* Betere vragenlijsten zijn echter wel in ontwikkeling en zullen beschreven worden in hoofdstuk 4.7.

"Het vertrouwen tussen bank en klant is honderd procent, maar er worden altijd nog inschattingfouten gemaakt" (Respondent B)

De andere manier van informatieverzameling is dat ondernemingen al vanuit zichzelf informatie doorgeven aan de banken. Belangrijk hierbij is wel dat de bank een goede relatie moet hebben met de klanten, aangezien de relatie momenteel volledig gebaseerd is op vertrouwen. Respondent B geeft om deze reden ook aan dat het vertrouwen tussen bank en klant honderd procent is, maar er worden nog altijd inschattingfouten gemaakt. De verkregen informatie wordt namelijk nog niet gecontroleerd, omdat de banken vertrouwen hebben in hun klanten. Er zijn echter enkele zaken die wel gecontroleerd kunnen worden, waaronder objectieve parameters zoals een EPC, die benodigd zijn om krediet voor onroerend goed aan te kunnen vragen.

Sommige CSRD-verplichte ondernemingen in de waardeketen van Kmo's verplichten de Kmo's om te rapporteren over duurzaamheid, omdat deze ondernemingen dit moeten verantwoorden. Doen de Kmo's dit niet, lopen ze een risico om vervangen te worden door concurrerende Kmo's. Op deze manier zijn er al Kmo's die ESG-informatie ter beschikking hebben.

Voor grote ondernemingen is dit anders. Zij zijn op basis van de CSRD verplicht om te rapporteren over hun ESG-prestaties, waardoor relevante informatie al beschikbaar is. Om deze reden is het niet nodig om vragenlijsten te sturen naar deze ondernemingen, maar voor een extra controle geeft respondent E aan dat dit wenselijk is om toch te doen. Verder worden zij ook door derde partijen beoordeeld op duurzaamheid. Deze partijen geven ESG-scores op basis van de prestaties van de ondernemingen en kwantificeren dan ook of de ondernemingen daadwerkelijk groen zijn. Echter gebruikt elke partij andere maatstaven en methodes, waardoor de ESG-scores kunnen verschillen.

4.6 Uitdagingen van ESG in kredietbeoordeling

De banken geven aan dat er nog verschillende uitdagingen zijn om ESG-factoren volledig te integreren in de kredietbeoordeling. Uitdagingen die zij benoemen zijn bijvoorbeeld de beperkte data, lage kwaliteit van deze data, maar ook dat er begrip nodig is vanuit verschillende organisaties. De verschillende uitdagingen die de banken hebben genoemd worden hier besproken.

‘Kmo’s hebben momenteel niet de informatie beschikbaar om deze te integreren in onze kredietbeoordeling.’ (Respondent E)

Zowel respondenten A, B, D, E, als F geven aan dat een primaire uitdaging de beperkte beschikbaarheid en de lage kwaliteit van ESG-data is. Deze beperkte beschikbaarheid van data zorgt ervoor dat de banken moeilijk een volledig beeld krijgen van de ESG-performance van Kmo’s. De data die wel geleverd wordt, is vaker wel dan niet van een goede kwaliteit om hier goede analyses op te kunnen doen. Een mogelijke oorzaak die respondent D hiervoor geeft is dat data niet gestandaardiseerd is, en elke onderneming op een andere manier data rapporteert.

“Momenteel zijn er capaciteitsproblemen, waardoor er niet voldoende middelen en expertise zijn om ESG-gerelateerde data te kunnen verzamelen.” (Respondent A)

Het probleem ligt niet alleen bij de ondernemingen. Kmo’s hebben niet altijd informatie beschikbaar en rapporteren ieder op een andere manier, maar de banken zelf hebben niet altijd de juiste middelen en expertise om ESG-gerelateerde data te kunnen verzamelen. Dit is een mogelijke oorzaak van beperkte beschikbaarheid en lage kwaliteit van ESG-data, omdat er hierdoor vanuit de banken geen data verzameld wordt, en ze dus afhankelijk zijn van verstrekte data vanuit de ondernemingen.

‘Als er meer bekend is wat er van ons verwacht wordt, dan weten wij ook beter wat wij aan onze klanten moeten gaan vragen’ (Respondenten A en B)

Ook is er volgens respondenten A en B niet bekend wat er precies van de banken verwacht wordt. Op dit moment is de CSRD quasi finaal, zo niet finaal. Echter moet dit nog worden omgezet in Belgische wetgeving, wat verwacht wordt in de 2e helft van 2024. De banken geven aan dat ze dan weten welke harde datapunten ze moeten bevragen aan CSRD-plichtige ondernemingen, en dat deze daarna geïmplementeerd kunnen worden in de kredietbeoordeling voor zowel CSRD-plichtige ondernemingen als Kmo’s.

“Momenteel hanteert elke bank een eigen kredietbeleid op eigen parameters. Maar zeker in een KMO-markt als de Belgische, kan men moeilijk veel verschillende dingen gaan vragen aan de Kmo’s, omdat dit voor de Kmo’s een (administratieve) last is.” (Respondent A)

Een andere uitdaging die aangehaald wordt is het gebrek aan uniformiteit. Dit gebrek aan uniformiteit is er zowel tussen ondernemingen als tussen banken. Ondernemingen rapporteren data op hun eigen manier, maar banken hanteren een eigen kredietbeleid gebaseerd op eigen parameters. Elke bank heeft dus andere informatie nodig van Kmo’s, die op hun beurt meer data moeten verzamelen, wat voor hen een extra last met zich meebrengt waar ze niet op zitten te wachten.

‘Het moet zowel voor de banken als voor de klanten beheersbaar blijven wat er gevraagd wordt.’ (Respondent C)

"De eisen moeten beheersbaar blijven voor zowel de banken als de klanten." (Respondent E)

‘Er is een gebrek aan common sense, tijd en begrip voor de ESG-transitie’ (Respondent A)

Dat is direct ook de volgende uitdaging. Duurzaamheidsrapporteringen en informatie vergen veel tijd en moeite van Kmo's. Voor vele Kmo's is dit niet beheersbaar en werkbaar, omdat zij bijvoorbeeld niet de tijd en de middelen hebben om al deze informatie bij te houden, zonder dat dit ten koste gaat van andere werkzaamheden. Beheersbaarheid en werkbaarheid geldt ook voor banken. Om vooruit te gaan en de transitie te kunnen maken, zijn er tussenstappen nodig. Zo zal men tussenstappen (moeten) toelaten om uiteindelijk vooruit te kunnen gaan. Het is niet mogelijk om van het ene op het andere moment de financieringsmogelijkheden voor Kmo's aan te passen op ESG-criteria, omdat men zo al bedrijven uitsluit die niet de kans hebben om zich te verbeteren.

"Consumenten kijken bij het aankopen van producten steeds meer naar of een bedrijf duurzaam opereert." (Respondent B)

‘Ondernemingen zien pas sinds korte tijd dat ESG-rapportering zorgt voor voordelen ’ (Respondent F)

Respondent B hoopt wel dat Kmo's ESG gaan beschouwen als een waardevol instrument, en niet alleen als een verplichting vanuit de overheid. Kmo's moeten inzien dat ESG kan zorgen voor een hogere geloofwaardigheid en reputatie, en dat consumenten bij het aankopen van producten steeds meer kijken naar of een bedrijf duurzaam opereert. Er moet dus een draagvlak gecreëerd worden bij Kmo's om duurzaamheid als een waardevolle toevoeging te zien. Bij steeds meer ondernemingen begint dit besef er te komen, maar nog niet iedere onderneming is overtuigd, vertelt respondent F.

‘Het is moeilijk om de impact van ESG op langetermijnprestaties van een onderneming te bepalen.’ (Respondent D)

Volgens respondent D zou er een duidelijke link ontbreken tussen de ESG-prestaties en de financiële prestaties van een onderneming. Het gebrek aan correlatie tussen deze twee variabelen leidt ertoe dat het moeilijk is om de impact van ESG op langetermijnprestaties van een onderneming te bepalen. Er is ook een risico van te vroeg te investeren, of te investeren in de verkeerde technologie. Het beoordelen van ESG-prestaties is vaak minder zwart-wit dan het analyseren van financiële cijfers. Volgens respondent D is het onduidelijk welke technieken of technologieën voor het beoordelen van ESG-prestaties toekomstproof zijn.

‘Het risico bestaat dat ondernemingen niet eerlijk zijn over hun prestaties omtrent ESG. Zo kunnen zij hun performance beter laten klinken dan dat het daadwerkelijk is’ (Respondent E)

‘de zuiverheid van gegevens het allerbelangrijkst is wat er is, want groen zijn en groen doen is nog een heel verschil.’ (Respondent B)

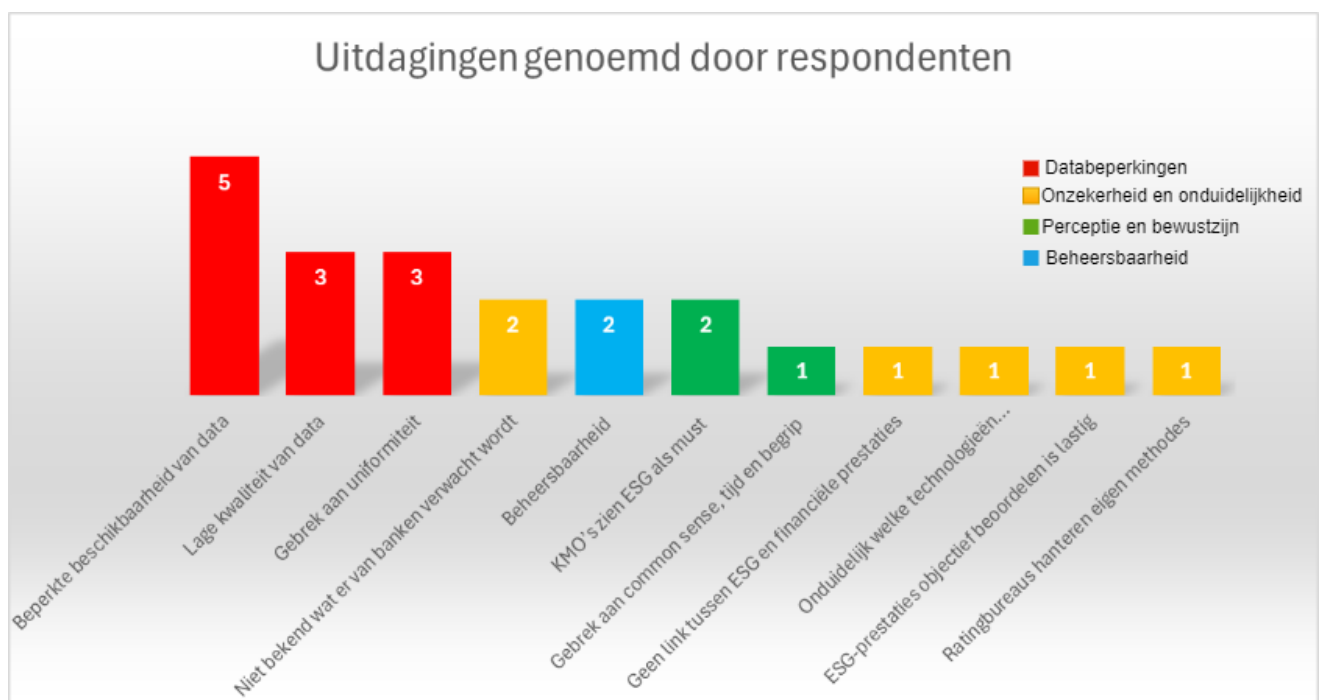
Een andere uitdaging die genoemd is, is dat het voor banken moeilijk is om ESG-prestaties objectief te beoordelen. Tegenwoordig noemen veel ondernemingen zich 'groen'. In sommige gevallen zijn ze dit niet, wat gezien wordt als greenwashing. Bovendien, wanneer een onderneming ESG-gegevens verstrekt, worden deze momenteel niet gecontroleerd. Bovenstaande kan het vertrouwen tussen de KMO en de bank schaden. Dit is een vorm van fraude, en respondent E geeft aan dat wanneer deze bank erachter komt, dat er dan heel andere 'discussies' plaatsvinden.

"Elk ratingbureau hanteert zijn eigen maatstaven en methodes" (Respondent F)

Respondent F benadrukt als laatste nog het belang van de ratingbureaus die de ESG-prestaties van (grote) ondernemingen evalueren. Hier is er een gebrek aan uniformiteit, wat betekent dat ieder ratingbureau zijn eigen maatstaven en methodes heeft om een uiteindelijke ESG-score van een onderneming te bepalen. Hierdoor kunnen banken de ESG-score van een (grote) onderneming als waar aannemen, wat zorgt voor onzekerheid.

Een overzicht van de verschillende uitdagingen, en het aantal respondenten dat de uitdaging heeft genoemd bij het beantwoorden van de open vraag: "Welke uitdagingen van het integreren van ESG-factoren in de kredietbeoordeling ziet u?" is te zien in figuur 3

Figuur 3: Uitdagingen genoemd door respondenten

4.7 Ondernemende stappen

Om de genoemde uitdagingen te overwinnen, hebben de banken overlappende en eigen ondernemende stappen opgesteld. Deze stappen variëren van het verbeteren van vragenlijsten tot aan het voorlichten van Kmo's over de voordelen van goede ESG-prestaties.

"Wij zijn samen met andere banken een gemeenschappelijke vragenlijst aan het ontwikkelen" (Respondent A)

"Data zal steeds beter verzameld en gestandaardiseerd worden" (Respondent D)

"Consistentie van aangeleverde informatie zal verbeterd moeten worden door betere vragenlijsten" (Respondent E)

Zo bestaat er de overkoepelende organisatie FebelFin (federatie van de Belgische financiële sector). Dit is een organisatie waar alle Belgische banken bij aangesloten zijn. Vanuit FebelFin wordt er een gemeenschappelijke vragenlijst ontwikkeld omtrent ESG, die Belgische banken kunnen gebruiken bij het verzamelen van ESG-informatie. Hoe deze vragenlijst eruitziet is voor de onderzoeker niet bekend, omdat deze nog volop in ontwikkeling is. Hoe deze vragenlijst uiteindelijk bij de KMO terechtkomt, wordt ook nog een discussie over gevoerd. De meest voor de hand liggende optie volgens respondent A is dat deze vragenlijst door middel van een online tool bij de Kmo's terechtkomt. Een gemeenschappelijke, volledige vragenlijst zal moeten zorgen voor meer beschikbare data, die tevens ook van hogere kwaliteit is.

"Er komen verschillende elementen tijdens deze gesprekken terug, maar het is belangrijk dat de onderneming punten aanpakt als groot geheel. Je kunt je bijvoorbeeld niet alleen maar richten op een klein onderdeel van de energietransitie, want alles hangt met elkaar samen" (Respondent B)

Respondent B geeft aan dat zij ieder jaar met de ondernemers in gesprek willen gaan en blijven. Momenteel zijn er ook al jaarlijks gesprekken waarin ze aan de hand van een dashboard ondernemers kunnen laten zien waar ze het op ecologisch gebied goed doen, maar ook minder goed doen. Op de punten waar het minder goed gaat, moet extra aandacht naartoe. Hier worden ook zaken besproken op het gebied van personeel, bijvoorbeeld hoe belangrijk een onderneming opleiding van personeel vindt. Om een goede transitie naar een duurzame samenleving mogelijk te maken, is het van belang dat ondernemingen focussen op duurzaamheid als geheel, en niet puur op kleine onderdelen binnen de transitie.

"Wij willen een vragenlijst hebben waar we een score aan kunnen koppelen (Respondent C)"

"Er wordt een ESG-scoringstool voor bedrijven met een omzet van meer dan x miljoen euro ontwikkeld." (Respondent D)

Respondent C geeft verschillende stappen aan die doorgevoerd zullen worden. Recentelijk is er een duurzaamheidscoördinator aangewezen die alles omtrent ESG aan het ontwikkelen is. Deze coördinator is in samenwerking met andere medewerkers een vragenlijst voor Kmo's aan het ontwikkelen met betrekking tot ESG. Deze vragenlijst moet vragen bevatten over onder andere milieu en beleid omtrent discriminatie. Er wordt gehoopt deze vragenlijst in de komende maanden te implementeren in het acceptatiebeleid en de kredietbeoordeling. Op basis van antwoorden van

deze vragenlijst wordt er een score toegewezen aan een KMO. Wanneer een hoge score behaald wordt, is de verwachting dat de kredietvoorwaarden gunstiger zijn, bijvoorbeeld dat een onderneming zelf een lager percentage van de financiering van een project hoeft te financieren. Een negatieve of lage score zal als resultaat hebben dat de KMO hier geen krediet aan kan vragen.

Respondent D geeft ook aan dat er een ESG-scoringstool ontwikkeld wordt, waarbij vanuit deze bank een score, gebaseerd op de ESG-prestaties, gegeven kan worden aan ondernemingen vanaf een nader te bepalen omzet.

"Een periodieke revisie zal zeker helpen om te zorgen dat Kmo's vragenlijst waarheidsgetrouw invullen" (Respondent C)

"Er gaan strengere controles komen op data die verstrekt wordt door kredietaanvragers" (Respondent D)

Om het risico van fraude tegen te gaan, heeft bank C iets bedacht wat zij door willen voeren. Zo zal een KMO een verklaring op papier moeten gaan tekenen om te bevestigen dat alles wat ingevuld wordt waarheidsgetrouw is. Blijkt dit dan achteraf niet te kloppen, volgen er strenge consequenties. Verder geven zowel respondent C als D aan dat er druk gezet gaat worden door een periodieke revisie of controle. Vanaf het moment dat data controleerbaar is, is het makkelijker om ESG te implementeren in de kredietbeoordeling.

"Wij willen Kmo's voorlichten over het belang van ESG." (Respondent F)

Eerder is geschreven dat banken op twee manieren ESG-informatie van Kmo's krijgen. Dit kan zowel door middel van het sturen van vragenlijsten, maar ook doordat Kmo's zelf deze informatie doorgeven aan de banken. De meeste initiatieven zullen zich gaan richten op het beter bevragen van ESG-informatie. Respondent F geeft aan dat zij het ook via een andere aanpak willen proberen. Zo willen zij voorlichtingen geven aan Kmo's om het belang van ESG, en de voordelen die het meebrengt voor ondernemingen, duidelijk te maken. Op deze manier hoopt deze bank dat Kmo's uit zichzelf meer informatie verstrekken aan de bank.

5. Conclusie en discussie

In dit onderzoek is er gezocht naar het antwoord op de vraag: *'Hoe beoordelen financiële instellingen de ESG-risico's van Kmo's met het oog op kredietverstrekking?'*

Banken in België hebben ESG in de kredietbeoordeling van Kmo's nog niet zo ver ontwikkeld als vooraf gedacht werd. Zo zouden ondernemingen die activiteiten uitvoeren die door de EU Taxonomie als milieuvriendelijk bestempeld zijn, al lagere rentetarieven betalen op door financiële instellingen uitgegeven leningen (Sautner et al. 2022). Uit dit onderzoek is echter gebleken dat ESG-factoren momenteel een beperkte rol spelen in de kredietbeoordeling van de ondervraagde banken. De banken verwachten wel dat ESG binnen een tijdsbestek van maximaal twee jaar een bepalende factor gaat zijn bij het verstrekken van krediet.

Bij grote ondernemingen zouden investeerders zich focussen op alle drie de aspecten van ESG. Voor kmo's was dit niet bekend. Uit dit onderzoek blijkt dat de nadruk vooral ligt op de milieuaspecten, aangezien deze het meest eenvoudig te kwantificeren zijn. In de toekomst zullen ook het sociale en het governance aspect een belangrijke rol gaan spelen. Deze conclusie ligt in lijn met het onderzoek gedaan door Zumente en Bistrova (2021). Hier werd namelijk geconstateerd dat 50% van investeerders de drie ESG-factoren gelijkwaardig achtte in de kredietbeoordeling, en 35% van de investeerders de omgevingsfactor het belangrijkste vindt.

Om ESG-criteria te kunnen implementeren in de kredietbeoordeling, is er informatie van de ondernemingen nodig. Deze informatie wordt verzameld door middel van vragenlijsten, sturen naar ondernemingen, en doordat ondernemingen zelf informatie aanleveren aan de banken. Echter is gebleken dat de banken dit zien als een uitdaging. Zo is er een beperkte beschikbaarheid van data, en is de data die verkregen worden ook nog eens van lage kwaliteit. Dit is overeenstemming met de onderzoeken uitgevoerd door Jonsdottir et al. (2022) en Zumente en Bistrova (2021). De eerste gaf aan dat ESG-informatie niet gestandaardiseerd is, en het tweede onderzoek heeft aangetoond dat slechts 16% van hun respondenten aangaf dat er geen obstakels zijn bij het toepassen van ESG-criteria in de kredietbeoordeling. 65% van de respondenten gaf daarentegen aan dat de kwaliteit en toereikendheid van ESG-data suboptimaal is. Dit onderzoek heeft meer uitdagingen aan het licht gebracht, zoals onduidelijkheid bij banken en de beheersbaarheid van ESG bij Kmo's.

Echter wordt er wel een onderscheid gemaakt tussen kredieten die aangevraagd worden met als doel het verbeteren van de ESG-performance, en kredieten die aangevraagd worden met overige doelen, zoals een efficiëntere machine. Zo bestaat er voor Kmo's een lening voor groene financieringsprojecten. De eerste duurzaamheidsleningen en differentiaties zijn er dus, maar die zijn nog niet heel belangrijk.

Wat in de literatuur ter sprake kwam, maar niet uit dit onderzoek geconcludeerd kon worden, is dat ondernemingen die een krediet aan willen vragen, hun ESG-prestaties verhogen, om de focus op ESG weer te verlagen nadat ze het krediet ontvangen hebben (Shin, 2021; Kim et al., 2022). De respondenten uit dit onderzoek geven echter aan dat zij niet zien dat dit in de praktijk gebeurt.

De enige stap die gegeven wordt door de gevonden literatuur om betrouwbaardere ESG-data te verkrijgen, is het ontwikkelen van een model om sociale factoren te integreren in het

kredietverstrekkingproces, door middel van het kwantificeerbaar maken van deze sociale factoren (Nieto et al. 2014). Dit is een onderdeel van de stappen die de respondenten uit dit onderzoek geven. Een belangrijke stap die vermeld wordt is namelijk het ontwikkelen van een gemeenschappelijke vragenlijst, die alle Belgische banken kunnen gebruiken voor het verzamelen van ESG-informatie.

Momenteel zitten de banken dus volop in een transitiefase. Voor de banken is het belangrijk om hun klanten mee te nemen in deze transitie, omdat zij moeten inzien dat ESG niet alleen gaat zorgen voor betere kredietvoorwaarden, maar ook voor een hogere geloofwaardigheid en reputatie. Op het moment dat goede ESG-prestaties leiden tot betere voorwaarden, zal dit in lijn liggen met onderzoeken gedaan door Sautner et al. (2022) en Qian et al. (2023). Uit deze onderzoeken bleek al dat ondernemingen die een hogere ESG-rating hebben, minder strenge leenvoorwaarden krijgen van banken, in termen van hogere leningen, minder onderpandvereisten en een lager rentepercentage.

Om de transitie te kunnen doen, zijn er echter tussenstappen nodig. Het is niet mogelijk om van het ene op het andere moment ESG-prestaties volledig mee te nemen in de kredietbeoordeling, omdat op deze manier Kmo's (en grote ondernemingen) niet de kans krijgen om ESG-prestaties te verbeteren.

Het beoordelen van ESG-risico's van Kmo's staat dus nog in de kinderschoenen. ESG wordt nog niet volledig gebruikt bij de kredietbeoordeling, en informatie wordt op een niet uniforme en efficiënte manier verzameld. Er zijn verschillende uitdagingen die optreden, en degene die de banken kunnen beheersen, gaan aangepakt worden door verschillende stappen die de banken ondernemen.

Deze masterproef contribueert aan zowel de literatuur als de praktijk. In de literatuur is er namelijk nog geen onderzoek gedaan naar hoe banken omgaan met ESG-risico's van kmo's in de kredietbeoordeling. Dat heeft deze masterproef toegevoegd. In de praktijk zal dit onderzoek gebruikt kunnen worden voor kmo's die (in de nabije toekomst) een krediet aan willen vragen bij een bank. Zij weten nu beter wat er van ze verwacht wordt.

6. Beperkingen en suggesties voor vervolgonderzoek

Beperkingen

Deze masterproef heeft enkele beperkingen waarmee rekening dient te worden gehouden. De eerste beperking is dat er maar zes interviews uitgevoerd zijn om informatie te verkrijgen. Dit kan een beperkte representatie van de werkelijkheid opleveren, omdat er in België (en Nederland) veel meer banken zijn. De resultaten kunnen niet gegeneraliseerd worden naar een grotere populatie, omdat de mogelijkheid bestaat dat er meer banken zijn die vergevorderd zijn met het gebruiken van ESG in de kredietbeoordeling. Momenteel is dit namelijk maar een van de zes ondervraagde banken. Ook zijn banken uit andere landen niet meegenomen in dit onderzoek.

De tweede beperking is dat niet alle banken waarvan respondenten geïnterviewd zijn, aangesloten zijn bij de PRB. Van banken die aangesloten zijn bij de PRB is bekend dat zij duurzaamheid een belangrijk thema vinden. Het kan een ander beeld geven door banken mee te nemen die niet aangesloten zijn bij de PRB, omdat duurzaamheid een kleinere rol zou kunnen spelen binnen deze banken. Echter is de verwachting dat dit niet het geval is, omdat duurzaamheid tegenwoordig een belangrijk begrip is voor alle financiële instellingen, mede door de verschillende regelgevingen.

Verder is het moeilijk om dit onderzoek te vergelijken met eerder uitgevoerde onderzoeken. Eerder uitgevoerde onderzoeken focusten zich namelijk op ondernemingen in het algemeen, en niet specifiek op kredietverstrekking richting Kmo's. Er is geprobeerd om de onderzoeken alsnog met elkaar te vergelijken, om zo toch tot een conclusie te komen.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van ESG-risico's in de kredietbeoordeling van Kmo's momenteel niet vergevorderd is. De verwachting is dat wanneer hetzelfde onderzoek over een jaar opnieuw uitgevoerd wordt, dat de resultaten en conclusies anders zullen zijn, omdat de banken verwachten dat binnen een jaar ESG-risico's wel meegenomen worden in de kredietbeoordeling van Kmo's.

Bronnenlijst

- Ahmed, S. U., Ahmed, S. P., & Hasan, I. (2018). Why banks should consider ESG risk factors in bank lending? *Banks and Bank Systems*, 13(3), 71–80.
[https://doi.org/10.21511/bbs.13\(3\).2018.07](https://doi.org/10.21511/bbs.13(3).2018.07)
- Altman, E. I., Iwanicz-Drozdowska, M., Laitinen, E. K., & Suvas, A. (2016). Financial distress prediction in an international context: A review and empirical analysis of Altman's Z-Score model. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 28(2), 131–171.
<https://doi.org/10.1111/jifm.12053>
- Arvidsson, S., & Dumay, J. (2021). Corporate ESG reporting quantity, quality and performance: Where to now for environmental policy and practice? *Business Strategy and the Environment*, 31(3), 1091–1110. <https://doi.org/10.1002/bse.2937>
- Baumüller, J., & Grbenic, S. O. (2021). MOVING FROM NON-FINANCIAL TO SUSTAINABILITY REPORTING: ANALYZING THE EU COMMISSION'S PROPOSAL FOR A CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (CSRD). *Facta Universitatis. Series: Economics and Organization*, 1, 369. <https://doi.org/10.22190/fueo210817026b>
- Bhojraj, S., & Sengupta, P. P. (2003). Effect of corporate governance on bond ratings and yields: the role of institutional investors and outside directors*. *The Journal of Business*, 76(3), 455–475. <https://doi.org/10.1086/344114>
- Brown, J. R., Gustafson, M., & Ivanov, I. T. (2021). Weathering cash flow shocks. *The Journal of Finance*, 76(4), 1731–1772. <https://doi.org/10.1111/jofi.13024>
- Chava, S., & Roberts, M. R. (2008). How does financing impact investment? The role of debt covenants. *The Journal of Finance*, 63(5), 2085–2121.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2008.01391.x>
- Cruz, C. A., & Matos, F. (2023). ESG Maturity: A software framework for the challenges of ESG data in investment. *Sustainability*, 15(3), 2610. <https://doi.org/10.3390/su15032610>
- Ellena. (2023, October 16). Council to discuss inclusion of finance under EU due diligence rules. *Euractiv*.
<https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/council-to-discuss-inclusion-of-finance-under-eu-due-diligence-rules/>
- European banking authority. (2020) *Guidelines on loan origination and monitoring*.
<https://www.eba.europa.eu/legacy/regulation-and-policy/regulatory-activities/credit-risk/guidelines-loan-origination-and>
- Europese Commissie (2023). *Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)*.
https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en#legislation
- Europese Commissie (2022). *Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)*.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_1145
- Europese Commissie (2020) *EU Taxonomy for sustainable activities*.
https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

- Europese Commissie (2023). *European Sustainability Reporting Standards (ESRS)*.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32023R2772>
- Europese Commissie (2014). *Non-financial Reporting Directive (NFRD)*.
https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en#legislation
- Francis, B. B., Hasan, I., Liu, L., & Wang, H. (2017). Employee Treatment and Contracting with Bank Lenders: An Instrumental Approach for Stakeholder Management. *Journal of Business Ethics*, 158(4), 1029–1046. <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3722-0>
- Hasan, I., Hoi, C. K., Wu, Q., & Zhang, H. (2017). Social Capital and Debt Contracting: Evidence from Bank Loans and Public Bonds. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 52(3), 1017–1047. <https://doi.org/10.1017/s0022109017000205>
- Hummels, G., & Weyzig, F. (2008). Touwtrekken op glad ijs. Het economisch, financieel, maatschappelijk en moreel debat over ESG-informatie. NIVRA.
<https://www.somo.nl/nl/touwtrekken-op-glad-ijs/>
- Jonsdottir, B., Sigurjónsson, Þ. O., Jóhannsdóttir, L., & Wendt, S. (2022). Barriers to using ESG data for investment decisions. *Sustainability*, 14(9), 5157. <https://doi.org/10.3390/su14095157>
- Kim, S., Kumar, N., Lee, J., & Oh, J. (2021). ESG Lending. *Social Science Research Network*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3865147>
- Kotsantonis, S., & Serafeim, G. (2019). Four things no one will tell you about ESG data. *Journal of Applied Corporate Finance*, 31(2), 50–58. <https://doi.org/10.1111/jacf.12346>
- Li, K., Liu, X., Mai, F., & Zhang, T. (2021). The Role of Corporate Culture in Bad Times: Evidence from the COVID-19 Pandemic. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 56(7), 2545–2583. <https://doi.org/10.1017/s0022109021000326>
- Li, T., Wang, K., Sueyoshi, T., & Wang, D. (2021). ESG: Research progress and Future Prospects. *Sustainability*, 13(21), 11663. <https://doi.org/10.3390/su132111663>
- Lisin, A., Kushnir, A. M., Koryakov, A., Fomenko, N. M., & Shchukina, T. (2022). Financial Stability in Companies with High ESG Scores: Evidence from North America Using the Ohlson O-Score. *Sustainability*, 14(1), 479. <https://doi.org/10.3390/su14010479>
- Nederlandse Vereniging van Banken (2023). *Reflectie op kredietverlening aan het MKB*.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/03/31/nl-vereniging-van-banken-reflectie-op-kredietverlening-aan-het-mkb>
- Nieto, B. G., Serrano-Cinca, C., & Camón-Cala, J. (2014). A credit score system for socially responsible lending. *Journal of Business Ethics*, 133(4), 691–701.
<https://doi.org/10.1007/s10551-014-2448-5>
- Odobaša, R., & Marošević, K. (2023). EXPECTED CONTRIBUTIONS OF THE EUROPEAN CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (CSRD) TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN UNION. *EU And Comparative Law Issues and Challenges Series*.
<https://doi.org/10.25234/eclic/27463>
- Park, S. R., & Jang, J. Y. (2021). The Impact of ESG Management on Investment decision: Institutional Investors' Perceptions of Country-Specific ESG Criteria. *International Journal of Financial Studies*, 9(3), 48. <https://doi.org/10.3390/ijfs9030048>

- Qian, K., Shi, B., Song, Y., & Wu, H. (2023). ESG performance and loan contracting in an emerging market. *Pacific-Basin Finance Journal*, 78, 101973.
<https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2023.101973>
- Sassen, R., Hinze, A., & Hardeck, I. (2016). Impact of ESG factors on firm risk in Europe. *Journal of Business Economics*, 86(8), 867–904. <https://doi.org/10.1007/s11573-016-0819-3>
- Sautner, Z., Yu, J., Zhong, R., & Zhou, X. (2022). The EU taxonomy and the syndicated loan market. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4058961>
- Servaes, H., & Tamayo, A. (2013). The impact of corporate social responsibility on firm value: The role of customer awareness. *Management Science*, 59(5), 1045–1061.
<https://doi.org/10.1287/mnsc.1120.1630>
- Shin, D. (2020). Corporate ESG profiles, matching, and the cost of bank loans. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3740710>
- Suddaby, R. (2006). From the Editors: What Grounded Theory is Not. *Academy of Management Journal/ the Academy of Management Journal*, 49(4), 633–642.
<https://doi.org/10.5465/amj.2006.22083020>
- Wagner, H. R., Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1968). The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. *Social Forces*, 46(4), 555. <https://doi.org/10.2307/2575405>
- Zumente, I., & Bistrova, J. (2021). Do Baltic investors care about environmental, social and governance (ESG)? *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(4), 349–362.
[https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.4\(20](https://doi.org/10.9770/jesi.2021.8.4(20)

Bijlage 1: Uitleg ESRS-standaarden

Milieu	Sociaal	Governance
Klimaatverandering	Eigen werknemers	Business conduct
Vervuiling	Arbeiders in de waardeketen	
Water en mariene hulpbronnen	Invloed op gemeenschappen	
Biodiversiteit en ecosystemen	Klanten en eindgebruikers	
Materiaalgebruik in circulaire economie		

Bron: Europese Commissie (2023)

Milieu:

- Klimaatverandering → Bevat gegevens over de uitstoot van broeikasgassen van het bedrijf, de aanpassings- en bestrijdingsstrategieën, en de blootstelling aan klimaatgerelateerde financiële risico's.
- Vervuiling → Bevat gegevens over de uitstoot van luchtverontreinigende stoffen, waterverontreinigende stoffen, bodemverontreiniging en gevaarlijke stoffen van het bedrijf.
- Water en mariene hulpbronnen → Bevat informatie over het waterverbruik van het bedrijf, de behandeling van afvalwater en de impact op mariene ecosystemen
- Biodiversiteit en ecosystemen → Bevat informatie over het gebruik van natuurlijke hulpbronnen door het bedrijf, de impact op wildlife en de bijdrage aan ontbossing
- Materiaalgebruik in circulaire economie → Bevat informatie over de afvalbeheer praktijken van het bedrijf, het gebruik van gerecyclede materialen en de inspanningen om de milieueffecten te verminderen

Sociaal:

- Eigen werknemers → Bevat informatie over de werkgelegenheid praktijken van het bedrijf, kenmerken van haar werknemers, het salaris en de voordelen, enzovoort
- Arbeiders in de waardeketen → Bevat informatie over de inkooppraktijken van het bedrijf, haar arbeidsnormen en inspanningen om gedwongen arbeid en mensenhandel tegen te gaan.
- Invloed op gemeenschappen → Bevat informatie over de relaties van het bedrijf met de gemeenschap, de investeringen in lokale gemeenschappen en de inspanningen om negatieve effecten op lokale gemeenschappen te verminderen
- Klanten en eindgebruikers → Bevat informatie over de productveiligheid van het bedrijf, de milieu-impact en de inspanningen om duurzame consumptie te bevorderen

Governance:

- Business conduct → Bevat informatie over de bedrijfscultuur, het beheer van relaties met leveranciers, maatregelen tegen corruptie en omkoping, politieke invloed en lobbyen, bescherming van "klokkenluiders", dierenwelzijn en betaling praktijken, vooral met betrekking tot late betalingen aan kleine en middelgrote ondernemingen

Bijlage 2: Subcriteria ESG-factoren (Park en Jang, 2021)

Stakeholder Capitalism Matric	SASB	Refinitiv	MSCI	S&P Global	
E	- Freshwater availability - Climate change - Air pollution - Nature loss - Innovation of better products and services	- Energy management - Water management - GHG emissions - Climate change - Waste and hazardous materials - Product design and lifecycle management - Ecological damage - Material sourcing	- Resource use - Emission - Innovative environmental strategy - Controversies on environmental issues	- Natural resources depletion - Climate change - Pollution and waste - Environmental strategy	- Operational eco-efficiency - Climate strategy - Environmental reporting - Environmental policy and management system
S	- Dignity and equality - Health and well-being - Skills for the future - Employment and wealth generation - Community and social support	- Human rights and community relations - Human capital - Product quality, safety selling practices, and product labeling - Customer privacy - Data security - Customer welfare - Access and affordability	- Human rights - Community - Workforce - Product responsibility - Controversies on social issues	- Product, human capital - Social opportunities - Satisfaction of customer, employee, supplier, and other stakeholders	- Human rights - Corporate citizenship and philanthropy - Labor practice indicator - Talent attraction and retention - Customer relationship management - Information security and system availability - Policy influence - Social reporting
G	- Ethical behavior - Governing purpose - Risk and opportunity oversight - Stakeholder engagement - Quality of governance body	- Business ethics - Business model resilience - Management of the legal and regulatory environment - Supply chain management - Risk (critical incident and systemic) management	- Management structure and compensation - ESG strategy and reporting - Shareholder rights - Controversies on governance issues	- Corporate behavior - Corporate governance	- Codes of business conduct - Tax strategy - Supply chain management - Risk and crisis management - Corporate governance - Materiality

Bijlage 3: Interview

1. Hoe verloopt het kredietbeoordelingsproces in uw financiële instelling in detail?
 - a. Wat zijn de initiërende factoren of triggers die het kredietbeoordelingsproces starten?
 - b. Tijdens het proces, welke specifieke stappen worden genomen en welke informatie wordt geanalyseerd?
 - c. Waar eindigt het kredietbeoordelingsproces en welke beslissingen worden genomen?
2. Hoe weegt uw financiële instelling de ESG-risico's van kmo's af ten opzichte van andere kredietverleningscriteria? En is hier een verschil met grote bedrijven?
 - a. Welke criteria worden in acht genomen?
 - b. Welke criteria zijn het belangrijkste?
 - c. Welke criteria zijn het minst belangrijk?
 - d. Waar zit ESG hier?
 - e. Zijn er specifieke ESG-gebieden die als prioriteit worden beschouwd bij de beoordeling van kmo's?
3. Hoe verzamelt uw financiële instelling informatie over ESG van kmo's? En hoe doen ze dit voor grote bedrijven?
 - a. Via welke wegen wordt er informatie verzameld over de ESG-prestaties van kmo's? Denk aan ratingsbureaus, openbare informatiebronnen of andere manieren.
 - b. Hoe wordt de kwaliteit van deze gegevens bepaald?
 - c. Hoe wordt bepaald of de ESG-score/informatie over het bedrijf goed of slecht is?
 - d. In welke mate wordt er gebruikgemaakt van geautomatiseerde tools of technologieën bij het verzamelen van ESG-gegevens?
4. Welke leenvoorwaarden past uw financiële instelling toe en welke invloed heeft ESG op deze voorwaarden?
 - a. Hoe beïnvloedt de ESG-prestaties van kmo's de leenvoorwaarden die worden toegepast?
 - b. Hoe past uw financiële instelling de rentepercentages aan op basis van de ESG-prestaties van een kmo?
 - c. Welke invloed heeft een positieve ESG-score op de hoogte van de leningen die aan een kmo worden toegekend?
 - d. Op welke manier kan een verbetering van de ESG-prestaties van een kmo leiden tot gunstigere leenvoorwaarden in de toekomst?
 - i. Hoeveel beter moet iets zijn om betere voorwaarden te krijgen? Kan alleen ESG dit veranderen?
 - ii. Als alles goed is, buiten de ESG, wat gebeurt er dan?
 - e. In welke mate nemen financiële instellingen de verwachtingen van hun klanten mee in het vaststellen van leenvoorwaarden met betrekking tot ESG-criteria?

5. Als een bedrijf na de lening slechtere ESG-performance krijgt, worden de voorwaarden hier dan op aangepast?
6. Uitdagingen van ESG in de kredietbeoordeling
 - a. Zijn er belemmeringen in termen van beschikbaarheid of kwaliteit van gegevens met betrekking tot ESG?
 - b. Welke obstakels ervaren financiële instellingen bij het succesvol integreren van ESG-criteria in het kredietverstrekkingproces voor Kmo's?
7. Toekomst van ESG in kredietverlening
 - a. Ziet uw instelling ESG in de toekomst als een cruciale factor bij de beoordeling van kredietverlening aan Kmo's, mocht dit nu nog niet zo zijn?
 - b. Welke stappen onderneemt uw financiële instelling om de effectiviteit van ESG-criteria in het kredietbeoordelingsproces te verbeteren?

Bijlage 4: BPMN-model kredietverstrekkingproces

